

1 • 2004

Harmaasusien **Airut**

Vähemmistöt

SISÄLLYS

04 PÄÄKIRJOITUS

05 TYÖKALUPAKISTA

06 PELKOA JA INHOA

12 ABORIGINAALIT JA NYKY-AUSTRALIA

16 HOMOSEKSUAALISUUS ANTIIKIN KREIKASSA

19 EUNUKIT ARABIMAAILMASSA

24 SOTA!: ESPANJAN SISÄLLISSOTA

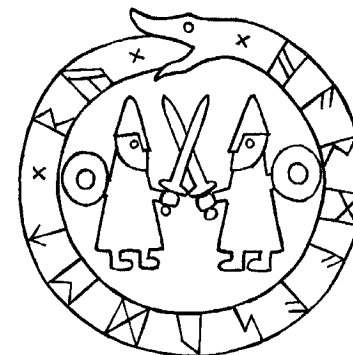
28 N&A: PUNAKAARTILAISNAISET SUOMESSA

32 PELIKATSAUS 2003

34 ÄÄNIÄ TAKAVASEMMALTA

35 MITRON RUNO PUKKISAARESTA

36 HATKA

Julkaisija

Harmaasudet ry

Päätoimittaja

Katri Immonen

katri@greywolves.org

Graafinen ulkoasu

Hannamari Vahtikari

hannamari.vahtikari@greywolves.org

Paino

Helsingin Nuorisosiainkeskus

Kansikuva

Marko Laine

Piirrokset

Tomi Letonsaari 2-4

Marko Laine 6-9, 26-29, 33

Kerttu Mäkilä 10,13

Osoite

Harmaasudet ry

PL 8

00750 Helsinki

Sähköposti

airut@greywolves.org

Harmaasudet ry

Harmaasudet ry on Suur-Helsingin alueella toimiva viikinkiajan elävöittämis-yhdistys, joka pyrkii edistämään historian tuntemusta ja tutkimusta eri muodoissaan. Meille menneisyys ei ole vain puisevia kirjapinoja, vaan elävää ja rikasta aikaa.

Suomen virallinen historia alkaa ristiretkistä ja ensimmäisistä kirjallisista dokumenteista. Esihistoriasta kertovat vain arkeologiset löydöt. Monelle 1000-luvun vaihteen Suomi onkin luolamiesten valtakuntaa. Haluammekin omalta osaltamme oikaista näitä käsityksiä ja kertoa viikinkiajan värikkästä kulttuurista.

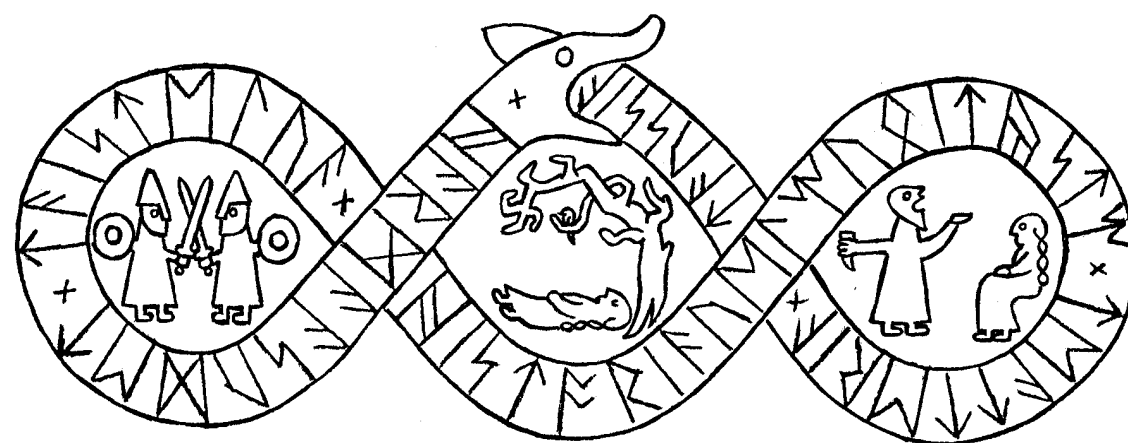
Harmaasudet ry:n toiminta käsittää useita historianelävöittämisen osa-alueita. Kädentaitoihin tutustuminen on tärkeää jo varusteiden valmistamisenkin vuoksi. Taisteluharjoituksissa opitaan käsittelemään aikakauden aseita vanhaan tapaan ja menneeseen aikaan eläydytään myös näytelmäroolipelien keinoin. Historiatapahtumissa esiintyessä pyritään hyödyntämään kaikkia näitä opittuja taitoja.

Harmaasusiksi tunnustautuu väkeä monelta alalta – joukossamme on niin korkeakouluopiskelijoita, lukiolaisia kuin työelämänsä aloittaneitakin. Harmaasusien jäsenyys ei vaadi erityistä historian-tuntemusta, kykyä tai ominaisuuksia. Meitä yhdistää kiinnostus menneisyyteen ja innostus sen eläväksi tekemiseen.

Harmaasusien Airut

Harmaasusien Airut on viikinkiajan elävöittämis-yhdistys Harmaasudet ry:n jäsenlehti, joka ilmestyy neljä kertaa vuodessa. Lehden tarkoitus on levittää tietoa historiallisista aikakausista ja tapahtumista kansantajuisesti päitsi jäsenille, myös muille kiinnostuneille.

Airuen artikkelit kirjoitetaan vapaaehtoisvoimin, eivätkä yhdistys tai lehden toimitus ota vastuuta mahdollisista virheistä. Airut ei ole tieteellinen julkaisu. Esitetyt näkemykset pohjautuvat kuitenkin joko omakohtaiseen kokemukseen tai tutkittuun tietoon.

www.greywolves.org

Kaikki tietävät, ettei vähemmistönä oleminen ole helppoa. Sen sai oppia jo ala-asteella, kun mietittiin mihin mentäisiin leirikouluun tai yläasteella, kun oli kyse musiikkimausta. Se, joka ei tykännyt Spice Girlsistä tai Backstreet Boysista, oli out. Tilanteen saattoivat pelastaa oikeanlainen huppari ja merkkifarkut, mutta jos ei niitäkään ollut, oli totaalisen toivoton tapaus. Jälkeenpäin varhaisteinien toimet naurattavat, mutta yläasteella se oli totista totta. Tullakseen hyväksytyksi täytyi täyttää tietyt normit.

Loppujen lopuksi kaikki yhteisöt kansoista järjestöihin ja kaveripiireihin toimivat samalla tavalla. Kaikilla yhteisöillä on normeja, joita täytyy noudattaa tullakseen hyväksytyksi. Aina kyse ei kuitenkaan tunnu olevan edes normien täyttämisestä vaan ennemminkin syyllisen hakemisesta. Mahtakohan yhteisen vihollisen, paheksutun ryhmän tai yksilön hakeminen yhteisön sisältä lujittaa muun yhteisön yhteenkuuluvuuden tunnetta? Ainakin se tarjoaa helpon vastauksen kysymykseen kuin kysymykseen: aina voidaan osoittaa syyllinen. Tämän kaltaisia helppoja vastauksia hallitsijat ja johtajat ovat osanneet käyttää hyväkseen kautta historian.

Vain harvoin vähemmistöt saavat ääntään kuuluviin historian kirjoissa. Historiankirjoitusta kiinnostavat politiikka ja sodat, ja ellei vähemmistö näyttele näiden kannalta merkittävää roolia, se helposti unohdetaan. Tämä lehti pyrkii tarjoamaan muutamia otteita erilaisten vähemmistöjen asemasta eri puolilla maailmaa eri aikoina. Mukana on myös artikkeli homoseksuaalisuudesta antiikin Kreikassa, jonka tarkoituksena on osoittaa, että nykyiset vähemmistöt eivät ole aina olleet vähemmistöjä ja etteivät nykylänsimaalaiset tavat ja arvot ole kaiken mitta.

Katri Immonen
päätoimittaja

Työkalupakista

Viisas Yaroslav on vaiennut, kirjansa sulkenut ja torninsa lukinnut, viimeksi nähty katoamassa tien mutkan taakse kaukaisuuteen. Hiukan epäröiden tartun hänen jättämänsä sulkakynään — kovin isolta näyttää paikka ja tyhjältä pergamentti edessäni.

Vai pitäisikö minun edes pyrkiä kirjoittamaan pergamentille sulkakynällä? Jotenkin olen aina kokenut tyypillisemmät työkalut ja nykytekniikan vempheetkin enemmän käteeni sopiviksi. Tiedä sitten mistä moinen on syntynyt.

Kukaan ei koskaan antanut minulle lempinimeä, jonka nimiin voisin palstani kastaa. Ehkä on hyväkin, etten sellaista ole koettanut saada, vai kuis, il duce emperor Mussuliini? Olkoon sitten vaikka ”Työkalupakista” — yhtä sun toista enemmän tai vähemmän hyödyttömiä tai hyödyllisiä, vuosien saatossa yhteen joutunutta roinaa ja rompetta. Eiköhän ruveta kaivelemaan pitemmittä puheita.

Olen monesti törmännyt aikatauluina tunnettuihin esineisiin, ja useimmiten ne ovat särkyneet kohtaamisissamme. Esimerkkinä, joskaan ei kovin pahanlaatusena, mainittakoon tämä artikkeli. Sitä ei tahdo millään saada asioita tehdyksi, jollei niiden pitäisi jo olla valmiita. Ihminen tuntuu olevan sillä tavoin perustavanlaisesti asetettu olento, ettei siltä mikään valmistu ainakaan ennen aikojaan, sen paremmin kouluprojekti kuin hahmojoukko.

Välietapitkaan eivät tunnu auttavan, varsinkaan jos ne ovat keinotekoisien oloisia. Pienet mielet ajattelevat vain: ”Vielähän tässä on hyvin aikaa, ja oikeastaan ei haittaa, vaikka ihan vähän myöhästynkin, kun kuitenkin vielä ehtii, koska sitä sun tätä. Ja niinhän muutkin kuitenkin”.

Hiukan parempi onnistumisen mahdollisuus on luonnollisilla välietapeilla, mieluummin vielä sellaisilla, joista lipsumisen näkevät myös projektin ulkopuoliset tahot. Hahmojen lyhytkuvaukset tulevat ensimmäisenä esimerkkinä mieleen — harva kehtaa lipsua aikatauluista yhtä pahasti vieraiden kuin tuttuja kanssa. Tästä syystä voisi toisilleen ennestään vähintään suht vieras kirjoittajaporukka olla hyväkin asia, tai sitten muuten huomattavan auktoriteetin omaava vetäjä.

Sanktioitakin myöhästelijöille olen kuullut jonkun pohtineen, mutta kuka sitä rupeaisi kaveripiirissään ja vapaaehtoishommissa myöhästymissakkoja perimään, kirjastot ovat ihan oma asiansa. Varsinkaan, kun ei aina itsekään ole ajoissa. (Ja tutut kirjastosivarit ovat sitten aivan eri asia.) Muutenkin tuo vapaaehtoistyö on itselle helppo pakoreitti: ”ei tästä mitään makseta, teen kun kerkiän”. Vaikka on ymmärrettävää priorisoida sosiaalista elämää, koulua ja työtä sun ties mitä, pitäisi saada itsensä joskus ne nakitkin hoitamaan, jos kerran on mennyt lupaamaan että: ”Kyllä maistuu, yksi lisää, kiitos”.

Sähköpostilla heittelyn vaikutusta myöhästelijöihin voi usein verrata lumipalloihin helvetissä. Puhelimella nakkaaminen parantaa huomattavasti osumisen todennäköisyyttä, ja naamakkain hommat yleensä viimeistään sujuvat, tai pahimmassakin tapauksessa jotenkin selvinnevät.

Paras löytämäni keino — ja ”yllättäen” hankalin — aikataulujen varjelemiseen ovat itse asetetut etukäteis-deadlinet. Harvempi niitä kuitenkaan osaa aina pitää, ja sen päättäminen, milloin moista edes yrittää, on taiteenlaji sinänsä. Liiallisesti käytettynä ne menettävät vaikutuksensa täysin tai korkeintaan aiheuttavat pahaa oloa ja ahdistusta aivan kuin mikä hyvänsä muukin mauste. Yllättävätkin hommat jollain tavalla imaisevat sisäänsä ainakin allekirjoittaneen, kunhan saan ne vain kerran kunnolla aloitettua, ja parannettavaakin tulee mieleen — ehkäpä ensikerralla voisi kirjoittaa tämänkin artikkelin työkalumaista teemaa käyttäen, ans kattoo. Tai sitten jotain vallan muuta.

Hmm. Jos historiasta on mitään oppimista niin juuri sinä, joka et tunne Yaroslavia, Mestari Tahtokypärää ja sir Ritaria, saatikka vielä varhaisempien esiaikojen muinaisia suurmiehiä ja -naisia, päädyt kirjaamaan jonkinlaista pakinaa muutaman vuoden kuluttua. Varrohan vaan. Ennakotiedustelua voi käydä suorittamassa osoitteessa www.greywolves.org/artikkelit — linkkinä Yaroslavin palstat.

Tuukka Muroke

Jenni Sahramaa

Pelkoa ja inhoa

Minäkäsitys ja maailmankuva keskiajan Euroopassa ja suomalaisessa agraarikulttuurissa Osa 1/2

Tämän artikkelin tarkoituksena on valottaa jonkin verran ihmisten minäkäsitykseen ja maailmankuvaan liittyviä seikkoja toisaalta keskiajan Euroopassa, toisaalta suomalaisessa agraarikulttuurissa. Alue on laaja, koska tekstini perustuu kahteen erilliseen essee seen: uskoisin kuitenkin samankaltaisuuksia löytyvän riittävästi siihen, että yhdistelmä on jokseenkin tolkullinen, varsinkin, jos tekstiä käyttää luomaan mielikuvaa vaikka larppihahmoon eläytymisen taustaksi.

Alueelliset kulttuurierot olivat Euroopan eri kolkilla varsin suuret, ja siksi artikkelin alkupuoli onkin varsin pintapuolinen yleisesitys niistä yleisistä säännönmukaisuuksista ja yhteisistä elementeistä, joita keskiajan Euroopasta löytyy. Näistä tärkeimmät olivat katolisen kirkon ja feodaalisen yhteiskuntarakenteen vaikutukset. Tekstini loppuosa perustuu

Laura Starkin 31.10.2002 pitämään luentoan ja kahteen hänen kirjoittamaansa artikkeliin, joissa käsitellään agraarikulttuurissa eläneiden ihmisten minäkäsitystä ja suhdetta noituuteen ja väkivaltaan. Magia ja väkivalta ovat vahvasti läsnä myös minun tekstissäni, vaikka pyrin keskittymään erityisesti agraarikulttuurissa eläneiden ihmisten minäkäsityksiin liittyviin seikkoihin.

Maailmankuva keskiajalla

Keskiajan ihmisen maailmankuva oli siinä mielessä varsin suppea, että se oli varsin selkeästi rajoittunut vain henkilön asuinpaikkaan. Oman kotikylän tai -kaupungin ulkopuolisista

asioista ei useimmiten tiedetty juuri mitään. Varsinaisella sydänkeskijalla kun feodaalitalouden talonpoika oli maahan sidottu, harva liikkui kovin kauas synnyinpaikastaan. Näin ollen maailmankuva myös vaihteli varsin suuresti sen mukaan, missä päin lopultakin varsin laajaa Eurooppaa ihminen sattui asumaan. Toisaalta keskiaika oli myös suurten matkojen, ristiretkien ja pyhiinvaellusten aikaa, ja ne, jotka vain varallisuutensa puolesta moiseen kykenivät, myös näkivät maailmaa. Se, missä määrin matkoilla nähty päätyi muokkaamaan uskostaan varman ihmisen maailmankuvaa, onkin sitten asia erikseen.

Jonkin verran tietoa kaukaisista oloista matkalaiset toki toivat kotiinpäinkin, mutta kaikkea kerrottua ei tietenkään uskottu. Jotkut näistä varsin uskomattomista, liioitelluista ja usein matkan varrella vääristyneitäkin tarinoista ovat kuitenkin päätyneet myös matkakertomuksiin ja varhaisiin tietokirjoihin, ja saaneet siten laajempaa levikkiä ainakin sivistyneistön keskuudessa.

Yhteiskunnallisia eroja

Tietyt asiat olivat kaikkien yhteiskuntaluokkien maailmankuville yhteisiä. Tällaisia olivat erityisesti kirkon keskeiset opetukset ja paikallisen kansanuskon ainekset, samoin kuin käsitys feodaalisesta yhteiskunnasta jumalan säätämänä, maailman ainoana oikeana järjestyksenä. Toisaalta esimerkiksi oppineella papilla ja ikänsä peltoa viljelleellä talonpojalla saattoi olla hyvinkin erilainen käsitys siitä, mitä kirkko mistäkin asiasta opetti. Vain kirkolliset henkilöt olivat todella selvillä uskonasioista ja paneutuneet niiden pohtimiseen. Jumalanpalvelusten kieli oli latina, ja rahvas oppi Raamatun kertomuksista pääasiassa kirkkojen seinämaalausten ja veistosten perusteella. Tämä tuotti kansanuskomuksiin yhdistettynä silloin tällöin todella mielenkiintoisia käsityksiä, joilla ei ollut juuri mitään tekemistä katolisen kirkon opetuksen kanssa. Toisaalta katolinen kirkko oli omalla tavallaan myös taikauskon levittäjä, perustuihan iso osa kirkon vaikutusvallasta mystisyyteen ja erilaisiin ihmeisiin.

Keskiaikainen yhteiskunta oli kaukana tasa-arvoisesta. Kolme säätyä olivat Jumalan määräämä luonnollinen itsestäänselvyys: joidenkin ihmisten oli määrä rukoilla, toisten taistella ja kolmansien tehdä työtä, eikä säätyjärjestyksen muuttumista nähty mahdollisena tai edes missään määrin tarpeellisena. Aivan yhtä luonnollisena asiana pidettiin sukupuolten välistä epätasa-arvoisuutta tai oikeammin sitä, että sukupuolet nähtiin luonnostaan erilaisina ja siten erilaisiin tehtäviin ja rooleihin soveltuvina. Oli itsestään selvää, että naiset olivat heikompia, ettei heidän tullut juurikaan periä tai omistaa, saati sitten päättää omista asioistaan. Nämä näkemykset perustettiin Raamattuun, joka toki puhui myös tasa-arvosta ja armelaisuudesta: keskiajalla uskonnon käyttäminen omien tarkoituserien ajamiseen oli ehkä kaikkein helpointa toteuttaa, kun tavallisen ihmisen kosketus kristinuskon todelliseen sisältöön oli niin vähäistä. Onko edes ihme, että varsinkin syrjäseuduilla kuten Suomessa vahvat pakanalliset ainekset elivät kansanuskossa vielä pitkälle uudelle ajalle asti?

Aateliset

Keskiajan Eurooppa oli erittäin väkivaltainen maailma, vaikka monet sodista käytiinkin mantereen ulkopuolella. Väkivallan virkamiehiä olivat aateliset, joiden runsaiden maaomistustensa lisäksi tai vastineeksi oli (esimerkiksi Ruotsi-Suomessa) kyettävä luovuttamaan hevosmies palvelemaan kuninkaansa armeijassa. Feodaaliyhteiskunta perustui ruhtinaiden ja vasallien välisiin suhteisiin, joiden perustana oli valmius väkivallan käyttöön: rauhasta ei koskaan voinut olla varma, koska aseisiin tartuttiin erittäin herkästi.

Rauhan aikana sotureiksi koulutetut hallitsevan luokan jäsenet käyttivät aikansa kilvoittelemalla maineesta, kunniaista ja vähän rahastakin usein väkivaltaisuudessaan lähes sota-tantereiden veroisissa turnajaisissa. Arvaamattomien tilanteiden kontrolloimiseksi pyrittiin luomaan sääntöjä, jotka lopulta johtivat ritariromantiikan syntyyn: kohteliaisuus ja jalous, runollisuus ja linnanrouvan kaukainen palvonta eivät suinkaan olleet tappajiksi koulutettujen ritarien myötäsyttyisiä ominaisuuksia, vaan tylsistymisessään suurta tuhoa aiheuttavien miesten hillitsemiseksi luotuja keinoja. Oli sosiaalisesti hyväksyttävää ihailla ja palvoa varattua linnanrouvaa kaukaa kuin aiheuttaa peruuttamatonta vahinkoa saattamalla vaikkapa joku tämän naimattomista hovineidoista raskaaksi.

Sääty-yhteiskunnan itsestäänselvyys hyödytti totta kai eniten hallitsevaa luokkaa. Aatelisten hallitseva asema oli heidän syntyperäinen oikeutensa, eikä kovin moni varmasti kovin helpolla sulattanut sen minkäänlaista kyseenalaistamista. Kieltämättä aateli olikin ”parempaa” väkeä kuin maalaisväestö: olihan se osa kirjallisesta sivistyksestä, joka ei ollut papiston käytössä, lähes yksinomaan aatelisten hallussa. Vain rikkailla oli varaa opetukseen tai kirjoihin, tai ylipäätään tuhlata hyvää työnteokoikaa opilliseen sivistykseen.

Papisto

Papisto on keskiajan Euroopan säädyistä erikoisin sikäli, että se perustui ammattiin, eikä syntyperään kuten aatelisporvaris- tai talonpoikaissäädyt. Pappi saattoi periaatteessa olla lähtöisin mistä säädystä vain, vaikka papiston joukossa olikin eniten aatelis- ja porvarisperheiden nuorimpia poikia. Papiston erikoisluonteesta tärkeä osa oli myös se, että lähes kaikki opillinen sivistys oli pappissäädyn hallussa. Muuten pimeällä keskiajalla kirkko ja luostarilaitos säilyttivät vanhoja kirjoituksia ja levittivät luku- ja kirjoitustaitoa sekä antoivat muuta opetusta, toki enimmäkseen erittäin vahvan kristillisen maailmankuvan säilyttäminä. Papin oli tarkoitus olla seurakuntansa sielunpaimen, kirkon ”vasalli” maan päällä.

Kovin esimerkillistä elämää ei suurin osa papeista ilmeisesti kuitenkaan viettänyt. Kansantarinat ja esimerkiksi Giovanni Boccaccion Decamerone kertovat irstaista ja ahneista papeista, eikä tosiaan ollutkaan tavatonta, että papeilla oli jalkavaimoja ja lapsia varsin avoimestikin. Tämä omien opetusten vastainen elämä varmasti heikensi papiston ja koko kirkon arvovaltaa ja loi pohjaa myöhemmille uskonpuhdistuksille. Tunnetaanpa jopa tapauksia, joissa kylän väki on kyllästynyt pappinsa tempauksiin

ja yrittänyt hankkiutua tästä eroon heittämällä ukon kirkon aidan ylitse.

Katolisen kirkon merkitystä keskiaikaisen ihmisen maailmankuvalle voi kuitenkin tuskin liioitella. Kirkko vaikutti kaikkeen ja kaikkialla, eikä sen valtaa käynyt pakeneminen. Valtiota ei ollut erillään suhteesta kirkkoon, eikä kirkonkurin ulkopuolella voinut elää edes syrjäisen pohjolan syvissä metsissä. Kirkon vallassa oli köyhäin- ja sairaanhoito sekä opetus, se hallitsi sekä tätä että tuonpuoleista elämää. Ihmiset olivat myös kiintyneitä kirkkoon. Pahin rikos oli rikos kirkon uskoa vastaan.

Maalaiset

Keskiajan Euroopan ylivoimaisesti suurimman yhteiskuntaluokan, maaseudun työväestön, asemaa ei ole aihetta suuresti ylistää. Feodaaliyhteisön talonpojilla ei ollut poliittisia oikeuksia, eikä valtion olemassaolo ollut juuri mitenkään talonpojista riippuvainen. Sen sijaan näillä oli velvollisuus olla kuuliainen alamainen ja maksaa veronsa sekä muuten palvella maataan tai oikeamminkin herraansa, kuningasta tai paikallista maanomistajaa, kuka hän nyt sitten sattuikaan olemaan. Surkeimmassa asemassa olivat ne, joiden kohtalona oli maaorjuus, mutta monilla muillakaan talonpojilla ei muun muassa ollut oikeutta muuttaa asuinpaikkaansa pois ankaran linnanherran alaisuudesta. Ja vaikka tällainen mahdollisuus olisi teoriassa tarjottukin, ei parempaakaan paikkaa usein ollut saatavilla.

Säätyjaon epäoikeudenmukaisuus oli toki piikki talonpoikien lihassa, minkä voi huomata vaikkapa useimpien kansansatujen huomattavan herravihamielisistä aineksista; kuitenkin muutosta ei juuri koskaan lähdetty hakemaan, vaan useimmat maatalousväestön edustajat tyytyivät tyyneästi kohtaloonsa. Satunnaiset kapinat kukistettiin yleensä julmasti, mikä omalta osaltaan vähensi halua vastustaa esivaltaa: tämä lienee ollut joskus todella tarpeettoman raakojen rangaistusten synnäkin.

Muutoksen mahdollisuuteen ei oikeastaan ole edes uskottu. Silloinkaan, kun kansansadun kerjäläispojasta tulee kuningas, mikään valtakunnan järjestyksessä ei muutu, eivätkä entiset säätyoverit juuri koskaan pääse osingoille sankarin uudesta onnesta. Vaikka sadut, varsinkaan 1800-luvulla tallennetut,

eivät suoraan ja realistisesti kuvaakaan keskiaikaisten talonpoikien elämää, voi niistä kuitenkin poimia heijastuksia niistä arvoista ja asenteista, jotka talonpoikaisessa kulttuurissa vallitsivat. Hyvin harvoin, jos koskaan satujen kertojat katsoivat jonkin asian valtakunnassa muuttuneen parempaan päin, vaikka talonpoikaisista lähtökohdista ponnistava henkilö olikin noussut hallitsevaan asemaan.

Mikäli aatelisten näkökulmasta katsotaan, talonpojat olivat parhaimmillaan käytännöllisiä, rehellisiä ja työteliäitä, pahimmillaan tyhmiä, likaisia ja laiskoja pelkureita. Tämä kirjallisessa aineistossa säilynyt mielikuva on tuskin ollut ainakaan puhtaana talonpoikaisväestön itse itsestään mieltämä. Joidenkin asioiden pitäminen liian suurina tai mahtavina omalle käsityksyvyllle on ollut jopa jonkinlaisen sääty-ylpeyden aihe: ne ovat herrain asioita, eikä meidän tarvitse tai pidä niistä välittää.

Porvaristo

Porvaristo kuului periaatteessa kolmanteen säätyyn eli rahvaaseen, mutta poikkesi etuoikeuksiensa puolesta talonpoikaisväestöstä suuresti. Keskiaikaisilla kaupungeilla oli käytännössä itsehallinto ja runsaasti erityisoikeuksia, joista tärkeimpänä oli oikeus harjoittaa porvarisammatteja eli käydä kauppaa.

Porvarien maailmankuva perustui stereotyyppisesti ajatellen varsin pitkälti omaisuuden keräämiseen kaupan ja käsityöläisyyden keinoin: aateliston mielestä tällainen maaomaisuuteen perustumaton varallisuuden kartuttaminen oli ainakin jossain määrin halveksuttavaa, porvarit itse taas tuskin näkivät siinä mitään pahaa. Keskeisellä sijalla porvarien maailmankuvassa olivat ymmärrettävästi heidän oman kaupunkinsa asiat. Maaseudun väestöä pidettiin sivistymättömänä ja jossain määrin halveksuttavana, vaikka kaupungit suurelta osin olivatkin esimerkiksi siisteydeltään maaseudun kaltaisia, jopa pahempia paikkoja.

Naiset

Naisten ja miesten välinen työnjako oli keskiajalla varsin tarkka, ja perustui ainakin aateliston osalta antiikin käsityksiin: naiselle kuului kodin sisäpuolinen, miehelle sen ulkopuolinen elämä. Maaseudulla kumpikin sukupuoli joutui osallistumaan työntekoon yhtenevässä määrin, mutta sielläkin eri sukupuolien työt oli erotettu toisistaan. Tämä oli aivan yhtä itsestään selvää kuin säätyjen välinen epätasa-arvo, eikä siinä nähty mitään ihmeellistä. Samaan itsestäänselvyyteen kuului muun muassa naisen huonompi asema perinnönjaossa, isän, veljen tai aviomiehen holhoojavalta, ja muut nykynäkökulmasta katsottuna epätasa-arvoiset seikat.

Naisen eriarvoiselle asemalle oli lukuisia syitä, jotka kytkettyvät erottamattomasti keskiaikaisen yhteiskunnan perusteisiin. Näistä kenties tärkeimpiä olivat yllämainitut ikaikaisiksi koetut perinteet, agraariyhteisölle suorastaan luonteenomaiset sukupuoliroolit. Rooleja ylläpiti perinteen

lisäksi varsin aktiivisesti kirkko: tuskin mikään on ollut niin naisvihamielinen kuin luostarissa ikänsä asunut kirkkoisä, joka näki naisessa ja maallisessa elämässä vain paholaisen ruumiillistuman. Kaikkein feministisimmissäkin kirkollisissa kirjoituksissa kehoitettiin lähinnä ymmärtäväisyyteen ja ystävällisyyteen heikompaa sukupuolta kohtaan. Näkemykset vaihtelivat säälistä ja suojelunhalusta naisen käsittämiseen demoniseksi, luonnostaan pahaksi viettelijättäreksi. Kirkon ihanne oli Neitsyt Maria, neitseellisesti synnyttänyt äiti, jota mikään paha ei ollut koskaan koskettanut. Tätä vertailukohtaa vasten maanpäälliset naiset eivät juuri päässeet loistamaan.

Käytännössä naisten asema ei kuitenkaan ollut kovin mitätön: miesten ja naisten tehtäviin jaetussa yhteiskunnassa toisen osapuolen puuttuminen olisi kaatanut koko järjestelmän. Tai pikemminkin naisten puuttuminen olisi, sillä miehet kyllä saattoivat olla pitkiä aikoja poissa kotoa, metsällä, kauppamatkoilla tai sotimassa. Tuollaisissa tilanteissa koko yhteisö nojasi vahvoihin naisiin, mahtiemäntiin, olivat nämä sitten maatilan emäntiä tai linnanrouvia. Silloinkin, kun miehet olivat kotona, oli naisen panos yhteiselämälle välttämätön. Näin ollen naisten halveksunta ei voinut olla erityisen kokonaisvaltaista, vaikka vaimoväen alempi asema miehiin nähden itsestään selvää olikin. Jotain naisten merkityksestä kertoo sekin, että ainakin paikoin varhaiskeskiajalla pojat ottivat käyttöönsä äitinsä sukuun viittaavan nimen, jos suku oli isän sukua ylempi.

Naisilla saattoi olla myös huomattavaa taloudellista valtaa. He saattoivat omissa nimissään tehdä suuriakin lahjoituksia luostareille. Eniten valtaa oli leskillä. Mielenkiintoisen näkemyksen naiskysymykseen tarjoaa Geoffrey Chaucerin Canterburyn tarinoiden Bathin rouva kertoessaan oman näkemyksensä keskiajan historiantkirjoituksesta:

Jos kirjoittais naissuku tarinoita
kuin pappissääty oratorioita,
niin irstaiks Aadamit se paljastaisi,
etteivät itseään he puhtais saisi...

Historiantkirjoitus on tosiaankin ollut miesten alaa, eikä naisten, kuten muidenkaan alistetussa asemassa olleiden, oma ääni ole juuri päässyt kuuluville. Jonkin verran ihmisten omaa ääntä on kuultavissa Suomessa 1800-luvulla kerätyissä ja sittemmin arkistoihin tallennetuissa perinnemuistiinpanoissa.

Taikausko ja sen merkitys

Suomalaista kansanperinnettä on arkistoissa hyllymetrikaupalla, ja meillä on pitkät ja kunniakkaat perinteet kansan uskomusten ja elämäntapojen tutkimuksessa. Käytössämme on runsaasti tallennettua materiaalia suomalaisten taioista, loitsuista ja maagisista uskomuksista, mutta ihmisten suhtautumista ja suhdetta magiaan ei ole juurikaan tutkittu. Syynä tähän on mitä todennäköisimmin ensin romantiikkaan pohjannut ja sittemmin luonnontieteellisiä, järkeviä menetelmiä painottanut tutkimusperinne: kaikki aineisto on haluttu asettaa osaksi esi-isillemme oletettua, järjellistä ja järjestelmällistä maailmankuvaa. Romanttiseen historiakäsitykseen perustuvassa, perusteellisen funktionaaliseksi kuvatussa maailmankuvassa, ei ole ollut sijaa sille, että edeltäjämme eivät olisikaan olleet yhtä rationaalisia kuin me toivoisimme olevamme. Riittävästi painoa ei kenties ole annettu myöskään sille tosiseikalle, että Suomessakin ennen teollistumista eläneiden ihmisten maailmankuva on pohjannut aivan

erilaisiin tietoteorioihin kuin länsimaisen, tieteellisperusteisen maailmankuvan meille tarjoamat käsitykset.

Kansa merkitsee perinteentutkijoiden parissa useimmiten maatalouskulttuurissa elänyttä väestöä, joka on haluttu nähdä enemmän tai vähemmän kollektiivisena ja homogeenisena massana, josta ei ole eroteltu yksilöitä tai juurikaan pyritty selvittämään, keitä perinneaineistoa kerättyessä puhutetut informantit ovat olleet. Tietoa siitä, millainen ihmisten henkilökohtainen suhde magiaan on ollut, on voitu saada pääasiassa kansan parista nousseiden kerääjien Suomalaisen kirjallisuuden seuran arkistolle lähettämistä saatekirjeistä. Näissä teksteissä kirjoittajat, usein itse jo enemmän tai vähemmän sivistyneistöön itsensä laskevat ja koulutetut, mutta kuitenkin taustaltaan vanhaan agraarikulttuuriin palautuvat henkilöt kertovat omia näkemyksiään siitä, mistä kansan kertomuksissa esiintyvissä magia-aineiksista on kyse.

Niistä käy ilmi, että magia ja sen pelko ovat olleet hyvin keskeisiä elementtejä suomalaisessa agraarikulttuurissa: varsin tuttuja, vaikkakin mahdollisesti oudon ja epämiellyttävän tuntuisia elementtejä ovat olleet myös suunnaton kateus ja jatkuva viha. Tutkijat ovat pitkään halunneet uskoa, että agraarikulttuurin ihmiset ovat olleet täysin samanlaisia kuin nykyihmiset, vain ihmisten elinolosuhteet ovat olleet erilaiset. Magia- ja väkivaltakäsityksiä tutkiessa tulee kuitenkin melko todennäköisesti siihen tulokseen, että esivanhempiemme käsitykset itsestään ja toisistaan ovat varsin voimakkaastikin poikenneet meidän vastaavistamme.

Elämän turvattomuus ja onnen rajallisuus

Elämä agraarikulttuurissa on ollut huomattavan turvatonta verrattuna nykyiseen maailmaamme. Ihmistä on koska tahansa voinut kohdata sairaus tai muu onnettomuus, jolle on ollut tehtävissä hyvin vähän. Yhteiskunnan turvarakenteet ovat olleet marginaalisia tai niitä ei ole ollut lainkaan. Ilman sosiaaliturvaa, terveydenhoitojärjestelmää ja lainvalvojia ihminen on voinut turvata vain itseensä, sukuunsa ja ympäröivään yhteisöön. Selkeästi ihmisen avuttomuus toisten edessä tulee esille vaikkapa varkaustapausta miettiessä: vailla vakuutusta, turvamerkintöjä ja muita samankaltaisia keinoja on kadoksissa olevan tavaran löytäminen huomattavan vaikeaa. Ja vaikka esine löytyisikin, kuinka todistaa omistusoikeutensa? Erityisesti tällaisissa tapauksissa, joissa muita toimintamalleja ei ole ollut käytössä, on otettu käyttöön maagiset keinot.

Merkittävä sijansa agraarikulttuurisen ihmisen maailmankuvassa on käsityksellä onnen rajallisuudesta: toisen hyvä oli itseltä pois. Suomalaisen maaseutuväestön elämä 1800-luvulla on erityisesti maan itä- ja pohjoisosissa ollut huomattavan rankkaa raadantaa toimeentulon rajamailla. Edellisiltä sukupolvilta peritty aineellinen omaisuus on ollut vähäistä, ja ankara köyhyys on usein koetellut maanviljelykseen kohtuullisen heikosti soveltuvien seutujen asukkaita. Näissä oloissa ei ole ihme, että naapurit ja muut ihmiset on väkisinkin

jouduttu kokemaan kilpailijoiksi, jotka samojen resurssien jakajina uhkaavat omaa olemassaoloa.

Perinnearkistoista löytyy runsaasti tarinoita siitä, miten toisten ihmisten harjoittamaa vahingoittavaa magiaa, pahaa silmää ja hyödykkeiden maagista ryöstöä on pelätty. Näitä tarinoita ei kannata suoralta kädeltä leimata turhaksi taikauskoksi: runsaasti todisteita on myös siitä, että toisten onnen viemiseen suunnattua taikomista on todella harjoitettu. Ihmiset ovat todella uskoneet voivansa vahingoittaa toisiaan maagisin keinoin, ja myös tehneet niin. Tunnetaan tapauksia, joissa naapurin emäntä on jäänyt kiinni vieraasta karjasuojasta sakset kädessä, aikomuksenaan leikata lampailla villat lammasonnen varastamiseksi. Tarinoiden takana oleva totuus, tuhoutui lammasonni sitten moisella toiminnalla tai ei, on varmasti ylläpitänyt uskomuksia ja levittänyt pelkoa toisten ihmisten maagisista vahingoittamisyrityksistä. Ja kun jotakin on sitten sattunut, on vahingon syy ja mahdollisesti sopiva syyllinenkin ollut valmiiksi tiedossa.

Minäkäsitys ja pelottavuuden välttämättömyys

Agraarikulttuurissa eläneiden ihmisten minäkäsitys on radikaalisti poikennut nykyisestä. Nykyään uskotaan psykologisiin malleihin, itsen ja ihmisen alitajunnasta lähtöisin olevaan ”pahaan”, sairauksiin ja ongelmiin. Magiaan vahvasti uskottaessa pahan, sisäisen tai sosiaalisen epäjärjestyksen, kuitenkin katsottiin olevan lähtöisin ihmisen ulkopuolelta, toisen ihmisen vahingoittavista taioista – jonkin asian vihoista tai säikähdyksestä –, jotka aiheuttivat sairautta ja onnettomuutta. Minäkäsitys oli hyvin avoin, vaikutuksille altis, ja ruumiin rajat koettiin heikoiksi. Kun ihminen esimerkiksi kulki metsässä, oli hänellä ympäristön vaaroja vastaan vain hyvin ohuet suojat: vaatteet ja kenties muutama työkalu, jotka eivät suuresti vihamielistä tai ainakin hyvin voimallista, väekästä ympäristöä vastaan auttaneet. Siksi jatkuva suojautuminen vahingollista magiaa vastaan olikin välttämätöntä. Suojautumiskeinot taas olivat maagisen uhan ollessa kyseessä ilman muuta nekin maagisia.

Kun elämää hallitsi jatkuva pelko ja kamppailu toimeentulon rajamailla, eikä yhteiskunta juurikaan tarjonnut tukeaan, saattoi ihminen tukeutua vain itseensä. Oli välttämätöntä olla voimakas ja muiden kunnioittama tai pelkäämä: jos ei ollut, joutui väistämättä ympäröivien vihamielisten voimien jyräämäksi. Yhteisön useimmiten pelätyimmät ja kunnioitetuimmat jäsenet, tietäjät, tiedettiin hyvin väekkäiksi, maagisesti voimallisiksi henkilöiksi, ja toisaalta erittäin kiivasluontoisiksi. Voimme lukea tarinoita siitä, miten tietäjäksi tiedetty henkilö vihastuu, ja kiivastuksissaan aiheuttaa toisen miehen kuoleman: vaikka myöhemmin tekoaan katuisikin, tietäjä toteaa vain, että se, johon hän vihastuu, kuolee, eikä sille tosiseikalle mitään voi.

Samanlainen kiivasluonteisuus oli ihannetapaus myös muiden ihmisten kohdalla. Jos jotakuta pelättiin, häntä ei

useimmiten uskallettu yrittää vahingoittaa. Pahan magian käyttäjän maine oli joillekin yhteiskunnan huono-osaisemmille elinehto: ajoittain kerjäläinen saattoi saada ruokaa vain pahalla silmällä uhkaamalla. Niinpä arkistojen kertomuksista välittyvä, monille nykyaikaisille ihmisille niin vieras ylpeys väkivallanteoista saa selityksensä: omia tekemisiä voitiin suurennellakin kovemman maineen aikaansaamiseksi. Varmistaakseen oman toimeentulonsa ihmisen tuli olla koska tahansa valmis vahingoittamaan niitä, jotka mahdollisesti olisivat voineet vahingoittaa häntä.

Toisaalta väkivalta on muutenkin ollut paljon arkipäiväisempää kuin useimmille nykyisin: se on ollut selkeästi läsnä niin perheessä kuin ympäröivässä yhteisössä. Väkivalta on ollut myös legitiimiä esimerkiksi kirkon tai yhteiskunnan taholta määrättyinä rangaistuskeinoina: piiskausrangaistukset olivat yleisesti käytössä (muutenkin kuin armeijassa) ainakin 1700-luvun puoleenväliin saakka, ja kansa oli oikeuskäsityksissään yleensä pitkään vanhoillista ja kannatti jo käytöstä poistuneita ankarampia rangaistuksia. Väkivallantekoihin myös ryhdyttiin paljon herkemmin kuin nykyään, kun ihmisiä on kasvatettu paitsi säilyttämään itsehillintänsä myös erottelemaan järkiperäiset ajatukset tunneperäisistä ja nämä molemmat toiminnasta. Mitä ilmeisimminkään jyrkkää rajaa järjen ja tunteiden välille ei aiemmin vedetty, eli ”musta tuntuu” katsottiin aivan riittäväksi perusteeksi väkivaltaisellekin toiminnalle. Toki näin on yksilötasolla silloin tällöin nykyisinkin: yhteisö ei moista käytöstä kuitenkaan enää hyväksy.

Yksilöllisyys ja sen puute

Käsitys omasta itsestä jonakin erityisen merkittävänä ja yksilönä ovat myös modernien ihmiskäsitysten peruja: aiemmin ihmiset kokivat itsensä hyvin samanlaisiksi kuin muutkin. Mielenkiintoisella tavalla tämä käy ilmi esimerkiksi keskiajalla kirjoitetuista matkakertomuksista, joissa kuvaillaan kyllä paikkoja, ihmisiä ja tapoja, muttei laisinkaan niitä tuntemuksia, joita nämä uudet elämykset ovat yksilössä herättäneet. Tämän perusteena on todennäköisesti se, ettei kertomusta kirjoittanut henkilö ole nähnyt minkäänlaista oleellista eroa itsensä ja lukijansa välillä: kuvaileminen riittää, koska lukijassa heräävät samat tuntemukset kuin kirjoittajassakin. Niin keskiajan Euroopassa kuin Suomessakin vielä 1800-luvun agraariväestön parissa on tavallinen ihminen ollut hyvin suurelta osin sidottu siihen paikkaan, jossa hän oli sattunut syntymään. Mahdollisuuksia muuttamiseen tai muunlaiseen paremman elämän hakemiseen on ollut niukasti. Tämä selittää osaltaan myös luonnottoman suurelta vaikuttavaa naapurisovun puutetta: mahdottomiksi koettuja ihmisiä on vain täytynyt sietää, kun poiskaan ei ole päässyt.

Kiinteässä yhteisössä, jossa kaikki tuntevat kaikki, ei ole ollut niinkään paljon merkitystä ihmisen yksilöllisillä ominaisuuksilla kuin tämän sosiaalisella asemalla ja paikalla yhteisön hierarkiassa. Näin ollen ihminen saattoi esimerkiksi vaihtaa nimeään useita kertoja elämänsä varrella tai asua paikkakunnalla vuosikausia ilman, että kukaan tiesi muuta

kuin hänen lempinimensä: virallinen tieto ei ollut tarpeen, kun kaikki tiesivät muutenkin, kenestä oli kyse. Ihmisen tuli toimia sosiaalisen paikkansa määräämän roolin mukaan: yksi isäntä ei poikennut paljoa toisesta tai yksi piika ollut kovin erilainen kuin toinen. Poikkeavuutta yhteisön normeista myös suvaittiin hyvin huonosti.

Aiemmin esitetyistä syistä oli kuitenkin ihmiselle hyväksi, jos hänelle kertyi mainetta ja hänet alettiin tuntea esimerkiksi erityisen kiivaana tai vahvaluontoisena, väekkäänä ihmisenä. Ihmisiin liitettiin myös uskomuspohjaisia ominaisuuksia, joilla oli merkitystä sen kannalta, miten muut heihin suhtautuvat: jos ihminen esimerkiksi käsitettiin mustaveriseksi, pidettiin tätä automaattisesti voimakkaampana ja kenties myös vaarallisempana kuin valkoveriseksi katsottua henkilöä. Arkistoista löytyvistä kertomuksista käykin ilmi, että omaa, usein varsin hurjaakin mainetta pidettiin tarkoituksella yllä ja sitä yritettiin myös kasvattaa.

Mielenkiintoinen seikka on kuitenkin se, ettei omalla magiankäytöllä useimmiten ilmeisesti kerskailtu. Erityisen mielenkiintoiseksi tämän tekee se, että vahingoittavaksi tarkoitettu magian teho perustui suurelta osin siihen, että kohde sai tavalla tai toisella tiedon häneen kohdistetusta loitsusta. Perusteluksi tälle riittänee kuitenkin se, ettei magiankäytöstä juuri koskaan vaiettu kokonaan, vaan mainetta pelottavana noitujana levitettiin erityisesti toisen käden tietona, juorujen ja kuulopuheiden kautta. Loitsijan ei tarvinnut retostella tekemisillään itse, kun muut hoitivat maineen kasvattamisen hänen puolestaan ja, kuten juoruille usein käy, mahdollisesti myös suurentelivat tarinoita. Soveltamalla hieman modernia keittiöpsykologiaa ei ole lainkaan vaikea käsittää, miten loitsut todella vaikuttivat.

Lähteet:

Maailmanhistorian pikkujättiläinen

Päivi Setälä: Keskiajan nainen. Toinen painos, Otava 1996.

Satu Apo: Ihmesadun rakenne.

Laura Stark: Magic, self and modernization: new perspectives on old archive materials. Luento Helsingin yliopiston Folklore tänään -luentosarjassa 31.10.2002.

Laura Stark: Minäkäsitys, noitus ja väkivalta suomalaisessa agraarikulttuurissa 1800-luvulla. Teoksessa Satu Apo, Anu Koivunen, Leena-Maija Rossi ja Kirsi Saarikangas (toim.): Itkua ikä kaikki? Kirjoituksia naisesta, vallasta ja väkivallasta.

Suomalaisen kirjallisuuden seura, 2002. Sivut 221-250.

Laura Stark: Magic, narrative and identity: some source critical comments.

Julkaisematon käsikirjoitus 2002. 19 s.

Australiassa aboriginaalikulttuuriin törmää joka puolella - perinteiset kuviot ja Ulurun eli Ayer's Rockin kaltaiset pyhät maisemat esiintyvät postikorteissa, t-paidoissa, maalauksissa, kalentereissa... Se, kuinka paljon tekemistä matkamuistoliikkeen sarjatuotetuilla bumerangeilla lopulta on tuon maailman vanhimaksi arvelun kulttuurin kanssa, onkin sitten jo varsin kyseenalaista. On sanottu, että australialainen voi elää koko elämänsä tapaamatta yhtään aboriginaalia. Kuitenkin Australian alkuperäisväestö on kaikkea muuta kuin tuhoutunut, ja taistelee oikeuksistaan kuten niin moni muukin länsimaalaisen vallan alle alistumaan haluton kulttuuri.

Käytän kirjoituksessani Australian alkuperäisväestöstä yleistermiä aboriginaalit siinä käsityksessä, ettei se ainakaan suomenkielisenä ole loukkaava. Mikäli käsittelen jotakin tiettyä heimoa koskevaa aineistoa, käytän toki kyseisen heimon nimeä. Kirjoitukseni on kuitenkin sen verran yleisluontoinen, ettei pelkkien heimojen omien nimien käyttö tässä yhteydessä ole mahdollista, vaikka se yleisesti olisikin korrektia. Aboriginaalien uskomuksia ja kulttuuria kuvatessani puhun menneessä muodossa, koska suurin osa kyseisistä asioista ei enää ole yleistettävissä koskemaan koko Australian länsimaistunutta alkuperäiskansaa. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, etteivätkö jotkut perinteisen elämäntavan valinneet yhä edelleen ajattelisi ja uskoisi samalla tavoin kuin ennen eurooppalaisten tuloa Australiaan. Tarkoitukseni on kuvailla noita uskomuksia ja niihin liittyviä ajatusmalleja, ei ottaa kantaa niiden perusteltavuuteen tai todenperäisyyteen. En ota kirjoituksessani kantaa myöskään ihmiskunnan rotuihin erottelemista koskevien teorioiden tai länsimaisen tiedetradition oikeellisuuteen, vaan pitäydyn melko lailla niin sanotuissa yleisesti hyväksytyissä käsityksissä.

Aboriginaalien alkuperä, historiaa ja yleistietoa

Australian alkuperäisväestö muodostaa oman australoidisen rotunsa, joka poikkeaa selkeästi muista ihmisroduista (mongoloidit, kaukaasialaiset jne). Tutkijat eivät ole päässeet yhteisymmärrykseen siitä, milloin aboriginaalit saapuivat Australiaan: ajoitukset vaihtelevat 20 000:sta jopa 80 000 vuoden takaiseen aikaan. Arvellaan, että alkuperäisväestö olisi saapunut mantereen pohjoispuolisilta saarilta keveillä pienillä kanooteilla. Aboriginaaleilla itsellään ei ole minkäänlaisia taruja saapumisesta kotimantereelleen toisin kuin esimerkiksi Tyynenmeren saarelaisilla, joista monilla on suuria sankarikertomuksia meren ylittämisestä. Oman historiakäsityksensä mukaan he eivät ole koskaan muualla olleetkaan. Joka tapauksessa he olivat ennen eurooppalaisten tuloa ehtineet asuttaa Australian joka kolkan rannikoilta aina keskustan autiomaihin asti. Eri heimoja ja kieliä oli satoja, mutta niitä kaikkia yhdisti suunnilleen samankaltainen metsästäjä-keräilijän elämäntapa. Kulttuurivaihtelu oli kuitenkin suurta: jotkut heimot eivät esimerkiksi syöneet kalaa vaikka olisivatkin asuneet rannikolla, toisilla oli hyvin sitova sosiaalinen luokittelujärjestelmä, ja toiset ihmisyhteisöt taas olivat sitoutuneet yhteen hyvin höllästi.

Australia on monin paikoin hyvin karua ympäristöä, jossa selviytyminen tuntuu ruokansa kaupasta ostamaan tottuneesta lähes mahdottomalta. Aboriginaalit eivät viljelleet maata, mutta osasivat kyllä edesauttaa ruokakasviensa leviämistä mm. sytyttämällä ajoittain tahallaan australialaisen luonnon lisääntymiskierron aktivoivia pensaspaloja. Ainoa kotieläin oli

koirankaltainen dingo, mikä johtunee siitä, ettei Australian alkuperäisistä eläimistä juuri mikään sovi kesyttäväksi. Ainakin aavikolla ihmiset liikkuiivat yleensä pienehköissä sukuryhmissä. Samaan sukuun kuuluvat ja samaa kieltä puhuvat aboriginaaliryhmät kerääntyivät silloin tällöin yhteen esimerkiksi käymään kauppaa, hankkimaan aviopuolisoita ja hyödyntämään yhteisesti jotakin suurempaa ruoanlähdettä, esimerkiksi keräämään pähkinöitä niiden kypsyttyä. Eri ryhmien ja suurempienkin heimojen välisiä sotia käytiin ajoittain.

Aboriginaaliyhteisön tavallinen päivä koostui ruoanhankinnasta, mutta keskinäiseen seurusteluun ja kulttuurielämään käytettyä vapaa-aikaa jäi jopa enemmän kuin tavallisella länsimaalaisella työssäkäyvällä ihmisellä elantonsa hankkimiseen. Sukupuolien välinen työnjako oli yleensä hyvin selvä: miehet metsästivät ja naiset keräilivät kasveja ja syötäväksi kelpaavia pieneläimiä. Lastenhoito oli naisten aluetta kun taas rituaalielämässä miesten osa oli keskeisempi, mikä ei kuitenkaan tarkoita, ettei naisillakin olisi ollut omia uskonnollisia menojaan, joista monet taas pidettiin miehiltä salassa. Aboriginaalit eivät tunteneet kirjoitustaitoa, mutta suullinen kulttuuri oli hyvin vahva. Ikivanhat tarinat kulkivat niin riittien osana kuin silkkana viihteenäkin sukupolvelta toiselle, ja laulut ja tanssit saattoivat olla aineellista omaisuutta paljon arvokkaampaa kauppatarveta.

Uniaika

Käsitys uniajasta on ilmeisestikin yhteinen koko Australian alkuperäisväestölle, vaikka kertomusten yksityiskohdat saattavat vaihdella. Läntisen aavikkoalueen mardut uskoivat, että ennen uniaikaa (mardunkielellä jugurbaa) maailma oli tasainen ja muodoton. Uniajalla maan uumenissa uinuneet mahtavat olennot tulivat esiin ja muokkasivat liikkeillään sekä maagisilla kyvyillään maailman nykyisenkaltaiseksi. Uniajan olennot myös loivat elämäntavan, jota ihmisten piti noudattaa työmenetelmistä yhteisöelämään ja rituaaleihin asti. Luomistyön jälkeen mahtavat olennot palasivat uinumaan maan syvyyskiin, mutta uniaika ei kuitenkaan päättynyt siihen. Se oli muuttunut kuolemattomaksi ihmisten arkielämässä, jonka toimintamalleihin ja rituaaleihin kuului jatkuvasti uniajan mallien toistamista. Lisäksi uniajan esi-isät, jotka saattoi tunnistaa heidän ympäristöön jättämistään jäljistä, olivat yhä kiinnostuneita ihmisten toimista, ja heihin saattoi olla yhteydessä rituaalien avulla.

Kulttuuri

Aboriginaalit eivät tunteneet maanomistusta, pikemminkin he kokivat kuuluvansa maalle. Aboriginaaliheimo oli vahvassa yhteydessä maahan, sidottu niihin uniaikaan ja esi-isiiin liittyviin paikkoihin, jotka heimo koki pyhiksi ja joista huolehtiminen oli sen rituaalivelvollisuus. Toiset heimot viettivät liikkuvampaa elämää kuin toiset, mutta myös paikallaan pysyvempien heimojen nuoret miehet tekivät matkoja oppiakseen lisää

ympäristöstään, ja naiset lähtivät kotiseudultaan avio-miestensä mukaan. Luonto, sen muutokset ja tasapaino määräsivät hyvin vahvasti aboriginaalien elämää, ja harmonia pyrittiin säilyttämään myös ihmisyhteisöissä. Ankarissa olosuhteissa arvoista tärkeimpiä oli kyky toimia yhdessä kaikkien selviytymisen edistämiseksi.

Alkuperäisten australialaisten aineellinen kulttuuri tuntui maahan saapuneista eurooppalaisista hyvin köyhältä, ja itseoppineet antropologit kirjoittivat innoissaan kansasta, jonka katsottiin olevan lähempänä neanderthalinihmistä kuin minkään muun elossa olevan ihmisryhmän. Vaihtrakaupassa malaijilaisten kalastajien kanssa jotkut rannikolla asuvat ryhmät olivat saaneet käyttöönsä keramiikkaa ja metallityökaluja, mutta muuten aboriginaalien työvälineet valmistettiin puusta ja kivistä. Tärkeimpiä aseita niin metsästyksessä kuin heimojen välisissä taisteluissa olivat keihäät, joita heitettiin vipuvarren avulla, sekä Australian tunnuskuvaaksi muodostuneet bumerangit. Bumerangeista osa palasi heittäjänsä luo, osa oli teräviä tappoaseita ja jotkut oli suunniteltu kierähtämään vastustajan kilven ylitse. Naiset käyttivät ruoan hankintaan teräväpäisiä kaivukeppejä ja sen valmistamiseen punottuja koreja sekä puusta, nahasta ja eläinten sisäelimestä valmistettuja astioita.

Aboriginaalien elämä oli henkisesti hyvin rikasta. Visuaaliseen taiteeseen kuuluivat taidokkaat kaiverrukset, maalaukset ja veistokset. Ihomaalauksilla taas oli hyvin olennainen osa rituaaleissa, joiden suorittaminen muodosti aboriginaalien uskonnollisten käsitysten rungon. Monilla heimoilla oli niiden pieneen kokoon nähden hyvin monimutkainen sosiaalinen rakenne, ja käsitykset esimerkiksi ihmisten sukulaisuussuhteista saattoivat poiketa länsimaalaisista hyvinkin vahvasti. Pelkästään suullisesti välittyneet rituaalit olivat lauluineen ja seremonioineen sekä pitkiä että monimutkaisia. Erityisesti initiaatorituaalit ympärileikkauksineen ja muine ajoittain varsin verisinekin toimenpiteineen olivat yhteisöille ja yksilöille tärkeitä. Myös vaikkapa avioliiton solmimiseen liittyvät toimenpiteet ja seremoniat saattavat kuulostaa länsimaalaisesta tarpeettomankin monimutkaisilta.

Eurooppalaisvalloitus

Australia on ollut meren takana eristyksissä tuhansia vuosia, mutta yhteyksiä mm. Uuteen-Guineaan, Indonesiaan ja Cape Yorkin niemimaalle on varmasti ollut. Eurooppalaiset merenkulkijat alkoivat merkitä mantereen rantaviivaa karttoihinsa 1600-luvulta lähtien, mutta todella merkittävä muutos aboriginaalien elämässä tuli eteen vasta vuonna 1788, kun britit perustivat ensimmäisen siirtokuntansa Sydneyn seudulle. Englannin kruunu kyllä määräsi siirtolaiset rauhanomaiseen rinnakkaiseloon alkuasukkaiden kanssa, mutta totuus oli varsin toisenlainen. Koska aboriginaalit eivät olleet paikallaan pysytteleviä maanviljelijöitä eivätkä tunteneet maanomistusta, katsoivat britit Australian olevan *terra nullius*, tyhjää eli omistajatonta maata. Pidettiin itsestäänselvytenä,

että aboriginaalit voitiin siirtää metsästämään ja keräilemään jonnekin muualle uudisasutuksen tieltä. Näin ei kuitenkaan käynyt, sillä heimot olivat sidottuja asuinsijoihinsa niitä koskevien perinteiden ja uskonnollisten velvollisuuksien tähden.

Aboriginaalit mitä ilmeisimmin olettivat, että eurooppalaiset viipyisivät vain hetken ja lähtisivät sitten pois. Kun kävi selväksi, etteivät uudisasukkaat aikoneet palata koteihinsa, alkoivat tulokkasiin aluksi rauhanomaisesti suhtautuneet alkuasukkaat hyökkäillä näiden kimppuun ja saalistaa karjaa, jonka omistussuhdetta he eivät käsittäneet. Tämän jälkeen useimmat siirtolaiset ryhtyivät esivallan lempeyteen kehottavista ohjeista huolimatta ratkaisemaan aboriginaalien kanssa aiheutuneet ongelmat väkivalloin. Tilannetta ei lainkaan helpottanut se, että useimmat Australiaan laivatuista siirtolaisista olivat vankeja, jotka taas joutuivat kärsimään koti-ikävän lisäksi ajoittain todella epäinhimillisiksi muodostuneista olosuhteista brittiläisen imperiumin rangaistussiirtoloissa.

Alkuperäisväestöä alettiin pitää dingojen ja kenguruiden kaltaisena riesana, jota hävitettiin järjestelmällisesti esimerkiksi myrkytetyn lihan ja pienimmistäkin syistä matkaan lähteneiden ”rangaistusretkikuntien” voimin. Raaimman muotonsa tämä toiminta sai Tasmaniassa, jossa perheet tai kokonaiset kylät saattoivat lähteä huviretkelle aikeenaan metsästää samalla hieman alkuasukkaita pensaikossa. Lisäksi aboriginaalien riesaksi tulivat influenssan, tuhkarokon ja isorokon kaltaiset taudit, joita vastaan heillä ei ollut lainkaan vastustuskykyä. Varovaisten arvioiden mukaan aboriginaaleja oli ennen eurooppalaisten saapumista yli 300 000, mutta heidän määränsä väheni 140 vuodessa eli vuoteen 1930 mennessä 60 000 henkeen. Tasmaniassa alkuperäisasukkaita arveltiin olleen 5 000-10 000. Sadan vuoden eurooppalaisvalloituksen jälkeen viimeinenkin puhdasverinen Tasmanian alkuperäisasukas oli kuollut.

Sulauttamispolitiikka

Taistelujen jälkeen eloonjääneet alkuasukkaat koottiin kaupunkien laitamille, reservaatteihin ja lähetysasemille, missä he elivät armopaloista surkeissa ja saastaisissa oloissa. 1800-luvun puolivälin sosiaalidarwinistisilla näkemyksillä (”kelvollisimman eloonjäänti”) tuettiin käsityksiä siitä, että alkuperäisasukkaat olivat tuhoon tuomittu rotu. Tämän ajattelun mukaan alkuasukkaat eivät kuolleet eurooppalaisten toimien johdosta vaan luonnonvalinnan voimasta: tehokkaampi rotu syrjäyttäisi heikomman. Vasta 1900-luvun alussa alettiin ymmärtää, etteivät aboriginaalit olleetkaan katoamassa mihinkään. Alkuperäisväestön huoltovirastojen edustajat ottivat käyttöön uuden politiikan, jonka avulla aboriginaalien oli määrä ”saavuttaa samanlaiset elinolot kuin muutkin australialaiset ja elää yhtenäisessä australialaisessa yhteisössä nauttien samoista oikeuksista ja eduista, ottaen kantaakseen samat velvollisuudet, noudattaen samoja tapoja ja omaksuen samat käsitykset kuin muutkin australialaiset”.

Tasa-arvoiselta kuulostava ehdotus sai monien valkoisten poliitikkojen ja aboriginaaliaktivistien tuen, mutta oli lopulta

vain aiempia lempeämpi keino päästä alkuperäisasukkaista eroon. Aboriginaaleista tulisi osa valkoisten yhteiskuntaa, kunhan he hylkäisivät vanhat tapansa ja uskomuksensa, ja rodut sekoittuisivat. Varjellakseen aboriginaaleja ”haitallisilta vaikutteilta” valkoiset säätivät lakeja, joiden nojalla tietyt viranomaiset ja muut ei-aboriginaalit saivat valtaa päättää vastuullaan olevan alkuperäisväestön elinpaikasta ja -keinoista, pahantekijöiden rangaistuksista, aviopuolisoista ja jopa aboriginaalien pitämien koirien lukumäärästä. Aboriginaalilapsia otettiin huostaan, sijoitettiin kasvamaan valkoisten pariin ja opetettiin halveksimaan vanhempiensa tapoja. Rasistista lainsäädäntöä saattoi paeta virallisella vapautuksella, jonka avulla alkuasukkaasta tehtiin kansalainen. Kansalaisuuden saadakseen hakijan piti pystyä osoittamaan, että hyötynyt uudesta asemastaan, puhui englantia, oli hylännyt heimoyhteytensä lähiomaisiaan lukuun ottamatta, omaksunut sivistyneeseen elämään kuuluvat tavat ja tottumukset, osoittautunut uutteraksi ja hyväkäytöksiseksi, ja oli terve.

Sulauttamislait onnistuivat lopulta vain virallistamaan alkuperäisasukkaiden syrjityn aseman ja nostattamaan vastarintaa. Aboriginaalit esittivät vastalauseita ja kävivät kampanjoita syrjintää vastaan, alkoivat harjoittaa riittejään salaa ja joivat itsensä humalaan, vaikka laki kielsi (ja kieltää paikoin edelleenkin) heiltä alkoholin saannin. 1960-luvulta eteenpäin kehittyi itsemääräämisoikeuden ja itsehallinnon yhdistävä politiikka, joka aboriginaaliasioiden ministeriön vuonna 1983 laatiman selvityksen mukaan pyrki siihen että alkuperäisväestö kykenisi ”yksilöinä ja yhteisinä tekemään omaa tulevaisuuttaan koskevia päätöksiä kuten muutkin australialaiset ja hyväksymään tuloksista aiheutuvan vastuun”. Australian hallitus on suunnannut runsaasti rahavaroja mm. omaisuuden ostamiseen ei-aborginaaleilta, juristien ja konsulttien palkkoihin sekä erilaisten liikeyritysten ja kasvatus- ja sosiaaliohjelmien tukemiseen. Myös joitakin maa-alueita on palautettu heimoille, jotka niitä alun perin asuttivat. Rasismi ei kuitenkaan ole kadonnut mihinkään australialaisesta yhteiskunnasta, ja edelleen aboriginaaleja syrjittiin ja syrjitään niin baaritiskillä kuin työpaikoillakin.

Nykytilanne

Nykyisessä Australiassa aboriginaaleja on kenties 50 000 - arviot määrästä vaihtelevat niin rotujen sekoittumisen kuin monikulttuurisessa maassa ihmisen identiteetin määrittelymiseen liittyvien ongelmien takia. Heihin törmää kenties helpoiten esimerkiksi eläinpuistojen tai luonnonsuojelualueiden opastuskeskusten työntekijöinä, perinteiseen kulttuuriin liittyvinä esiintyjinä, didgeriduun soittajina tai turistiesityksen tanssijoina; tai sitten kerjäämässä suurkaupungin kaduilla. Yksittäiset aboriginaalit ovat saataneet menestyä yhteiskunnassa varsin hyvinkin, mutta ihmisryhmänä aboriginaalien tilanne on monelta osin edelleen synkkä, ja he elävät monin paikoin paitsi kuvaannollisesti niin usein myös kirjaimellisesti australialaisen yhteiskunnan laidoilla. Työttömyys, kouluttamattomuus, terveysongelmat

ja rikollisuus vaivaavat edelleen Australian mantereen köyhintä kansanosaa, eivätkä useimmat aboriginaaliyhteisöt edelleenkään suurimmaksi osaksi ole taloudellisesti omillaan tai edes alkuperäisasukkaiden omassa hallinnassa.

Monilla yhteisöillä on työllistämisprojekteja, joilla yhteisölle on perustettu vaikkapa emufarmi tai hedelmätila. Näiden työntekijöiden palkat maksetaan rahoista, jotka muuten maksettaisiin samoille ihmisille tukina tai korvauksina. Projekteja johtavat edelleen pääasiassa ei-aboriginaalijohtajat, joiden menetelmiin työntekijöiden on mukauduttava. Lisäksi työntekijät ovat enemmän tai vähemmän työpaikkansa vankeja, koska muita töitä ei ole saatavilla. Aboriginaalien länsimaisiin käytäntöihin sopeutumattomuuteen ja mm. runsaaseen alkoholinkäyttöön pettyneet päättäjät taas uhkaavat jatkuvasti leikata tukia.

Monet huomattavat ja julkisuutta saaneet alkuperäisväestön jäsenet, kuten ensimmäinen aboriginaalijuristi Patricia O’Shane, vuoden 1978 australialaiseksi valittu Galarwuy Yunupingu ja ensimmäinen yliopiston käynyt ja liittovaltion ministeriön johtajaksi noussut aboriginaali Charles Perkins, myöntävät aboriginaalien aineellisen tilanteen kyllä kohentuneen viimeaikaisten toimenpiteiden ansiosta, mutta sanovat useimpien alkuperäisasukkaiden tilannetta parantavien muutosten olevan vielä toteutumatta. Aboriginaaliaktiivit vaativat asioiden kehittämistä alkuperäisväestön omilla ehdoilla, asettamatta länsimaalaista kulttuuria ja käsityksiä ylivertaisiksi ja kaiken mittapuuksi. Voiko yhteiselo ja molemminpuolinen kunnioitus länsimaalaisen ja aboriginaalikulttuurin välillä onnistua? Vai olivatko 1800-luvun sosiaalidarwinistit kuitenkin oikeassa väittäessään, että heikomman on lopulta hävittävä? Loppujen lopuksi olennaisin kysymys lienee se, onko ihmisillä, mihin ryhmään sitten kuuluvatkin, halua yrittää.

Lähteet

Arthur Cotterell. *Maailman myytit ja tarut*. WSOY 1996.

A. K. MacDougal. *The Great Treasury of Australian Folklore*.

The Five Mile Press 1990.

Lee Sackett. *Alkuperäisväestön Australia*, s. 77-98 teoksessa *Ihmisen suku 5*

- *Nykyiset alkuperäiskansat*. WSOY 1995.

Seppo Zetterberg (toim.). *Maailmanhistorian pikkujättiläinen*. WSOY 1988.

Katri Immonen

Homoseksuaalisuus antiikin Kreikassa

Homoseksuaalisuuteen on suhtauduttu eri aikoina eri paikoissa hyvinkin vaihtelevasti. Joskus se on mielletty normaaliksi toiminnaksi, toisinaan sitä on pidetty suurena syntinä ja rangaistukset sen harjoittamisesta ovat olleet suuria. Antiikkia, etenkin antiikin Kreikkaa on totuttu pitämään vapaamielisenä homoseksuaalisuutta ja seksiä sinänsä kohtaan. Itse asiassa kuitenkin seksuaalisuutta sääteli tiukka tapanormisto, joka saattoi olla lähes yhtä rajoittava kuin myöhemmin kristinuskon dogmit.

Antiikin Kreikassa miesten välinen homoeroottinen suhde oli täysin hyväksyttävä ja joissain olosuhteissa jopa suotava. Yleensä tällaisesta suhteesta on käytetty nimitystä pederastia (kr. paiderastia, ”poikien rakastaminen”), koska sen yleisin muoto oli miehen ja nuoren pojan eroottis-sosiaalinen kanssakäyminen. Pederastian kukoistusaikana pidetään klassista kautta, mutta se kuului tavalliseen käytökseen satojen vuosien ajan hiukan ajasta ja paikasta riippuen. Pederastian alkuperästä on esitetty erilaisia olettamuksia. Jotkut tutkijat pitävät sitä paikallisena poikkeusilmiönä, toiset katsovat sen ilmentävän yleisinhimillistä homoseksuaalista traditiota. Tavallisimmin sen katsotaan juontavan juurensa alkukantaisten yhteisöjen sotilaallisista initiaatioreiteistä.

Kreikkalaisille homoseksuaalisuus ei edustanut valtakulttuurin kyseenalaistavaa vastakulttuuria, kuten homokulttuuri jossain määrin nykyisin, vaan se nousi yhteisön

hyväksymistä perusarvoista ja osaltaan tuki niitä. Pederastinen suhde oli osa pojan kasvamista aikuiseksi vanhemman miehen, opettajan opastuksella sekä seksuaalisessa että sosiaalisessa mielessä. Pederastian tavoitteena oli hyveellisyyden ja suorituskyvyn maksimointi. Yleensä pederastia liittyi sivistyslaitoksiin ja oli näin osa pojan koulutusta. Vanhemmalle miehelle kuului opettajan ja kasvattajan rooli. Pederastinen kasvatus tähtäsi siihen, että pojista kasvaisi rohkeita, yhteisöään miehuullisesti puolustavia ja sivistyneitä miehiä sen palvelukseen. Spartassa ja joissain muissa kaupungeissa pederastisia suhteita käytettiin hyväksi sotatilassa: mies ja poika taistelivat rinnakkain, sillä ”vain rakastavat voivat kuolla toistensa puolesta”.

Pederastia ei kuitenkaan ollut pelkkä kasvatusihanne vaan siihen liittyi monimutkaisia käyttäytymissääntöjä ja selvästi eroottiset puolensa.

Luonnollisuus ihanteena

Kuten kaikessa muussakin antiikin kreikkalaisilla seksuaalisuuden tuli olla luonnollista. Seksuaalisuuden luonnollisuus perustui miehen edustamaan aktiiviseen ja naisen edustamaan passiiviseen rooliin. Pederastia ei rikkonut tätä luonnollista kuviota, kun se tapahtui oikein ja osapuolet pysyivät rooleissaan. Aikuisella mies näytteli pederastisessa suhteessa aktiivista rakastajan (erastes) roolia, kun taas

nuori poika oli passiivinen (eromenos). Roolit olivat kaikkien pederastiaan liittyvien käyttäytymissääntöjen taustalla ja olivat aina ikään sidottuja. Paheksuntaa herätti pysytellä liian pitkään passiivisessa roolissa, joka ei ollut sopiva täysivaltaisen vapaan miehen arvolle.

Jo ennen suhteen alkua aikuinen mies oli aktiivinen: hän liehitteli ja lahjoi nuorukaista tapojen mukaisesti. Nuorukaisen tuli olla kaino ja välttelevä ja suostua vasta pitkän liehittelyn jälkeen. Poika, passiivinen rakastettu, ei saanut osoittaa ainakaan julkisesti seksuaalista mielenkiintoa, kun taas miehen, aktiivisen rakastajan, tuli olla seksuaalisesti kiinnostunut ja näytellä aktiivista roolia. Seksuaalinen akti ei ihanteiden mukaan ollut pederastisessa suhteessa itsetarkoitus, mutta yleensä kuitenkin osa sitä. Akti tapahtui yleensä reisien väliin eikä rakastetun ollut sopivaa nauttia siitä seksuaalisesti. Usein pederastisen suhteen ajateltiin sisältävän enemmän hengen rakkautta kuin rakkaus naiseen. Platonin mukaan se oli ihmissuhteista jaloin ja edusti puhtainta rakkautta, koska siinä oli mukana sivistyksellinen tavoite, joka avioliitosta puuttui. Nainen eli antiikin maailmassa yhteiskunnallisesti syrjäytetyssä asemassa, ja hänen sivistyksensä oli yleensä vähäinen. Keskiverto antiikin nainen ei varmasti tarjonnut miehelle älyllisesti tasavertaista seuraa.

Miehen elämään kuului rakastetun osa ja sitten rakastajan osa. Raja rakastetun roolista rakastajan rooliin siirtymiseen oli häilyvä ja sama henkilö saattoi olla samaan aikaan toisen miehen rakastettu ja pojan rakastaja. Miesten tiedetään jopa pysytelleen rakastetun roolissa pitkälle aikuisiälle, vaikkakin tällainen herätti aina pahennusta. Pederastiset suhteet eivät kuitenkaan sulkeneet pois avioliittoa ja sukupuolielämää naisen kanssa. Yhtä lailla miehen odotettiin hankkivan vaimo ja lapsia, ja oli pikemminkin kummastuksen aihe, mikäli hän ei näin tehnyt. Yleensä pederastisten suhteiden katsottiin kuuluvan nuoruuteen, vaikkakaan mikään ei rajoittanut myös vanhempia miehiä hankkimasta rakastettua.

Pederastian yhteydessä ei siis voida puhua varsinaisesta homoseksuaalisuudesta, niin kuin me sen nykyään ymmärrämme. Ihmisten ei katsottu antiikin Kreikassa olevan homo- tai heteroseksuaaleja vaan kykeneviä nauttimaan molempien sukupuolten kanssa. Pederastiassa ei ollut kyse homoseksuaalisuudesta vaan kulttuurillisesta tavasta. Voitaissiinkin puhua institutionaalisesta biseksuaalisuudesta. Kyse ei siis ollut biologisesta vaan sosiaalisesta, eettisestä

ja pedagogisesta ilmiöstä, johon liittyi samalla aimo annos patriarkaalisen yhteiskunnan epäluuloa naisen henkistä suorituskyykyä kohtaan.

Ihmisen katsottiin voivan rakastua kumpaan sukupuoleen hyvänsä. Mutta ainakin Platonin ajatus halkaistuista ihmisistä viittaa nykyisen ajattelun suuntaan, jonka mukaan osa ihmisistä on synnynnäisesti homoseksuaaleja. Platonin esittämän myytin mukaan kaikki ihmiset ovat kahtia halkaistuja. Ne, joiden toinen puoli on ollut vastakkaista sukupuolta, nauttivat enemmän toisesta sukupuolesta, kun taas ne, joiden toinen puolikas on samaa sukupuolta, tuntevat vetoa omaa sukupuoltaan kohtaan. Tämän suuntainen ajattelu on kuitenkin antiikin kirjallisuudessa harvinaista.

Naisen ja miehen erotetut maailmat

Miehen ja naisen elinpiirit oli tarkoin erotettu toisistaan. Naiselle kuului kodin piiri, miehelle kaikki sen ulkopuolella. Naisen elämä oli tarkoin rajattua ja valvottua. Miehellä taas oli suuri vapaus tekemisissään. Mies oli seksuaalisesti vapaa olento. Avioliiton jälkeenkin hän saattoi pitää poikarakastettua ja prostituoitujen käyttö oli jokseenkin hyväksyttyä. Myös jalkavaimojen pitäminen ja orjattarien kanssa makaaminen oli hyväksyttyä. Naisen taas ei sopinut edes esiintyä seksuaalisena olentona kuin miehensä kanssa eikä tällöinkään julkisesti. Prostituoituidut, tanssijat ja näyttelijät muodostivat tässä suhteessa poikkeuksen, he olivatkin ikään kuin moraalissääntöjen ulkopuolella. Samaan ryhmään kuuluivat rattopojat (pornoí), jotka ryhtyivät passiiviseen rooliin omaehtoisesti ja ottivat siitä rahaa. Pornoin maineeseen joutuminen vaikeutti sosiaalista elämää ja saattoi johtaa elinikäiseen kieltoon toimia julkisissa viroissa. Kuitenkaan pornoin kanssa olevalle aktiiviselle miehelle suhde ei tuottanut häpeää, kuten ei prostituoidunkaan käyttäminen. Prostituutiota sinänsä ei pidetty paheksuttava, vaan se oli verotettavaa liiketoimintaa ja jopa miesprostituutio hyväksyttiin. Raja kulki siinä, ettei vapaa mies saanut myydä itseään ja alentua toisen mielivaltaan.

Miehet eivät voineet olla julkisesti tekemisissä muiden naisten kuin orjatyttöjen ja prostituoitujen kanssa ennen naimisiinmenoaan, ja pederastian onkin katsottu ajaneen saman asian kuin nuorten seurustelusuhteet. Siinä pojat

Mies tarjoaa kukkoa kiintymyksen osoituksena. Mies on onnistunut lähentely-yrityksessään ja reisiyhdyntä on alkamassa. Miehet nauttimassa.

saivat kokeilla seksuaalisuuttaan ja tulla rakastetuiksi omina itsenään, toisin kuin orjien kanssa. Pederastian etuna oli myös se, ettei ei-toivottuja raskauksia tai selkkauksia perheiden välille tullut. Kuitenkin vanhemmat valvoivat poikiaan suojellakseen näitä epämääräiseltä seuralta. Pojalla saattoi esimerkiksi olla mukanaan miesorja, joka torjui lähentelijöitä koulumatkalla.

Pederastian katsottiin myös tarjoavan miehelle henkistä rakkautta, jota sivistymätön nainen ei voinut tarjota. Sivistynyttä naisseuraa halutessaan miehen oli turvauduttava hetairaan, eräänlaiseen huippuluokan prostituutuun, mikäli siihen oli rahaa. Pederastiaa edistävänä ympäristönä toimivat varsinkin koulut *gymnasionit*, joiden liepeillä miehet saattoivat tapailla poikia ja hakea omaa rakastettua. Siellä suoritettiin ruumiinharjoituksia alastomina, ja miesten pääsyä sisätiloihin piti tämän vuoksi rajoittaa. *Gymnasioiden* ympäristössä vallitsi eroottinen ilmapiiri. Tanssin opettajan tuli olla yli 40-vuotias, tarpeeksi kypsässä iässä, ollakseen kiihottumatta alastomien poikien vartaloista.

Kauneusihanteet ja akti

Kauneusihanteena oli lihaksikas ja treenattu miesvartalo ja pienet sukupuolielimet. Ihanteen täyttävät pojat saivat eniten ihailijoita. Oikein kaunista poikaa saattoi piirittää ihailijoiden parvi lahjoineen. Lahjat liittyivät metsästyksen ja symboloivat nuorten poikien ”metsästystä”. Arvoesineiden sijaan miehet toivat pojille pienten eläinten nahkoja. Kun naiset eivät liikkuneet kaduilla, nuorukaiset olivat heidän sijaansa ihailun kohteina. Tiedetään jopa järjestetyn poikien kauneuskilpailuja.

Maljojen pohjaan piirretyissä kuvissa, joita voidaan pitää aikansa pornografisena kuvastona, esitetään yhdyntää miesten välillä sekä reisien väliin että peräaukkoon. Peräaukkoyhdyntää kuvaavissa maalauksissa passiivinen osapuoli on kumartuneena, aktiivinen tunkeutuu häneen takaapäin. Reisien väliin yhdyttäessä molemmat seisovat suorassa. Anaaliyhdyntäessä passiivisena puolena voi olla myös nainen, kun taas reisien väliin tapahtuvassa yhdynnässä esitetään vain miehiä. Anaaliyhdyntä on tulkittu luonteeltaan alistavaksi, ja sitä esiintyy myös pederastiasta pilaa tekevissä näytelmissä. Reisien väliin yhdynnässä passiivinen osapuoli seisoo suorassa alistumatta. Tämä asetelma vastannee platonisia ihanteita pederastisen rakkauden luonteesta.

Sapfo ja naisten homoseksuaalisuus

”...*naurun kaihoissaan; sydämen se multa suistaa suunniltaan sisimmässä rinnan. Milloin nähdä saan sinut, ääntä en voi suustani saada.*”
–Sapfo– (suom. Teivas Oksala)

Antiikin lähteet sisältävät vain vähän mainintoja lesbolaisuudesta. Lähteiden perusteella voidaan päätellä, että antiikin Kreikassa esiintyi naisten välisiä eroottisia

suhteita, mutta niiden luonteesta on vaikea sanoa mitään. Suhtautuminen lesbolaisuuteen näyttää vaihdelleen jonkin verran paikoittain, mutta ainakin Ateenassa sitä pidettiin luonnottomana ja pahennusta herättävänä. Spartassa ja esimerkiksi kuuluisan naisrunoilijan Sapfon kotisaarella Lesboksella asiaan saatettiin suhtautua vapaammin.

Sapfo syntyi 612 eaa. Lesboksen saarella ja kirjoitti elämänsä aikana varsin homoeroottisia runoja. Sapfon elämästä tiedetään vähän, mutta hänen oletetaan pitäneen koulua, jossa aristokraattiperheiden tyttärille opetettiin laulua, tanssia ja soittamista. Sapfon runoja on säilynyt vain vähän, mutta niiden kielen käyttö on melko samanlaista kuin pederastisissa teksteissä lukuun ottamatta sitä, että Sapfo puhui naisille ja naisista. Sapfon seksuaalisuudesta on kiistely, hänellä väitetään olleen mies ja tytär, mutta toisaalta häneltä ei tunneta yhtäkään miestä ylistävää runoa, ja yhdessä runossa hän jopa mainitsee nimensä. Näiden seikkojen valossa voi päätellä, että Sapfon ja hänen naisyhteisönsä käyttäytyminen oli, ellei lesbolaista, niin ainakin biseksuaalista. Erotiikan luonteesta tai sen seksuaalisesta ulottuvuudesta ei voi päätellä paljoakaan, vaikkakin Sapfo antaa runoissaan ymmärtää, ettei fyysinen kontaktikaan ollut vieras.

Vaikka Sapfon runot käyttivät pederastista sanastoa, niistä puuttuu pederastiaan sisältyvä roolijako aktiiviseen ja passiiviseen. Jos naisten välisissä suhteissa ei todella toteutettu roolijakoa, oli niiden ymmärtäminen itsestään selviin rooleihin tottuneille kreikkalaisille entistä vaikeampaa. Tiukasti sisäistetyn roolijaon mukaan toisen osapuolen olisi täytynyt ottaa aktiivinen rooli. Ehkäpä juuri tämän takia lesbosuhteita pidettiinkin niin luonnottomina.

Sapfon lisäksi 500-luvulta eaa. spartalaisen Alkmanin partheneion-laulut sisältävät homoeroottisia sävyjä. Näissä lauluissa ylistetään nuorten naisten kauneutta ja niitä esittivät juhlatilanteissa tyttökuorot, joiden yhteisöissä mahdollisesti esiintyi homoerotiikkaa. Tämän tapaisten instituutioiden olemassaolosta kielii Plutarkhoksen väite, että Spartassa ”hyvät ja kunnialliset” naiset miesten mallin mukaan pitivät tyttöjä (*parthenoi*) rakastettuinaan ja suojattuinaan. Vähintäänkin tämä osoittaa, ettei naisten välinen homoerotiikka ollut Spartassa, kuten ei ilmeisesti Lesboksellakaan, tabu, kuten Ateenassa. Ehkäpä tämä myös kertoo yleensä naisten paremmasta yhteiskunnallisesta asemasta näissä yhteisöissä.

Lähteet:

Nissinen, Martti 1994: Homoerotiikka Raamatun maailmassa. Yliopistopaino
 Kekäläinen, Jokivuori, Heikkilä 1995: Erosken aika. Kirjayhtymä Oy.

Katri Immonen

Eunukit arabimaailmassa

Eunukkeja on käytetty eripuolilla maailmaa vuosisatojen ajan. Kiinalaisilla tiedetään olleen eunukkeja samoin kuin muinaisen Mesopotamian asukkailla. Myös esimerkiksi persialaisilla ja bysanttilaisilla oli eunukkeja. Eunukeilla on ollut historiassa monenlaisia tehtäviä ja miehestä on voitu tehdä eunukki monesta syystä, esimerkiksi Egyptissä kuohitsemista käytettiin rangaistusmuotona. Arabilais-islamilaishalla kulttuurialueen eunukki-instituutio oli kuitenkin omalaatuinen, koska se oli osa

orjalaitosta ja liittyi vahvasti haaremeihin. Eunukkien käyttö alkoi tällä alueella 600-luvun puolen välin tienoolla ja jatkui elinvoimaisena aina 1900-luvun alkuun ellei pitempäänkin. Tämän ajanjakson aikana eunukit, jotka olivat periaatteessa orjia, toimivat hallitsijoiden luotettuina miehinä ja kohosivat hyvinkin tärkeisiin tehtäviin. Tunteepa historia jopa kalifin asemaan kohonneen eunukin.

>>

Arabialainen orjalaitos

Eunukit olivat osa orjalaitosta ja siksi onkin syytä käsitellä koko orjalaitosta myös tässä yhteydessä.

600-luvun islamilaisessa maailmassa oikeuskäytäntö pohjautui Koraaniin ja siksi uskontoa ja oikeudenkäyntiä on mahdotonta erottaa toisistaan. Koraani suhtautuu orjuuteen negatiivisesti. Periaatteessa se sallii ainoastaan pyhässä sodassa otettujen vankien orjuuttamisen. Toista islaminuskoista ei saa orjuuttaa missään tapauksessa. Kuitenkin Lähi-idässä oli orjuutta jo ennen islamia, ja levottomana aikana sodista saatiin jatkuvasti sotavankeja. Niinpä instituutio jäi elämään.

Kuitenkin orjien kohtelu oli poikkeuksellisen hyvää, mikä osaltaan vaikutti instituution säilymiseen miltei meidän päiviimme. Orjia ei kohdeltu alistavasti tai julmasti, eikä heidän työnsä ollut välttämättä kovin raskasta. Orjat olivat miltei perheenjäsenen asemassa: he saivat yhtä hyvää ruokaa kuin muutkin, he saattoivat muun muassa ansaita rahaa tekemällä ylimääräistä työtä, heillä saattoi olla omaisuutta ja he saivat solmia avioliittoja omistajan suostumuksella. Orjat pyrittiin käännättämään islamiin, vaikkakaan kääntyminen ei ollut pakollista. Juridisesti orjat olivat kuitenkin rinnastettavissa esineisiin tai eläimiin, joita saattoi myydä ja siirtää toiselle vapaasti. Eunukkien asema oli usein tavallisia orjia parempi, sillä koska eunukin omistaminen oli eräänlainen statussymboli, eunukkeja ostivat käytännössä vain rikkaat.

Orjien vapauttaminen oli yleistä. Koraani sisältää monia esimerkkejä, joissa omistaja vapauttaa orjansa, ja orjan vapauttamista pidettiin ehdottoman suositeltavana tekona. Oli yleistä, että omistaja teki sopimuksen, jonka mukaan orja vapautettaisiin omistajan kuoltua. Orja saatettiin myös vapauttaa syntien anteeksi saamiseksi tai sovittua rahasummaa tai ylimääräistä työtä vastaan. Lisäksi lapsi, joka oli omistajan ja

orjan yhteinen, piti vapauttaa. Koraani määräsi vapauttamaan orjan, jota kohtaan omistaja oli tehnyt suurta vääryyttä. Myöskään pientä lasta ja tämän äitiä ei saanut erottaa toisistaan.

Käsitys orjien oloista saattaa olla hiukan vääristynyt, koska useimmat lähteet ovat peräisin kaupungeista, joissa ihmiset eivät tehneet niin raskasta työtä kuin maaseudulla, ja olivat keskimäärin varakkaampia. Kuitenkin jotain orjien asemasta kertoo se, että lähteet tuntevat joukoittain tapauksia orjien vapauttamisesta, ja vain vähän karkaamisista. Orjakapinoita syttyi vähän ja nekin tähtäsivät yleensä orjien aseman parantamiseen, kuten orjan omistusoikeuksien laajentamista orjiin, eivätkä orjuuden lakkauttamiseen.

Kuohitseminen

Islam ei yksiselitteisesti kiellä kuohitsemista, mutta ilmeisesti kuohitseminen on ollut monin paikoin laitonta. Tästä syystä orjia ei yksittäisiä poikkeuksia lukuun ottamatta kuohittu islamilaisella kulttuurialueella. Toimenpide suoritettiin yleensä Euroopassa tai Afrikassa, josta suurin osa orjista tuli. 700-luvulla merkittävimmät eurooppalaiset orjakauppiaat olivat peräisin nykyisten Italian, Ranskan ja Kreikan alueilta. Orjakauppa oli tuolloin Euroopassa laitonta, mutta huonosti valvottua ja tuottoisaa. 750-luvulla erimielisyydet Euroopan ja arabien välillä syvenivät ja orjakauppa siirtyi pääosin juutalaisten kauppiaiden käsiin. 1200-luvulle tultaessa kauppaa ei käyty enää juurikaan Euroopasta käsin. Euroopan lisäksi orjia hankittiin muun muassa Afrikasta sekä ostamalla, että ryöstämällä. Afrikan mustien orjuuttamista pidettiin hyväksyttävänä, vaikka nämä osittain olivat muslimie, koska heidän katsottiin periytyvän Nooan syntiin langenneesta veljestä.

Tavallisia orjia myyvät kauppiaat myivät myös eunukkeja. Kuitenkin eunukkien kuohitsemispaikoista on jäänyt vain vähän tietoa, arvatenkin koska aihe oli arka ja toiminta usein

laitonta. Kuitenkin tiedetään Ranskassa sijainneen 1000-luvulla suuren laitoksen, ja että keskiajalla Espanjassa harjoitettiin kuohitsemista. Abessiniasa harrastettiin myös kuohintaa. 1800-luvulle tultaessa painopiste oli Afrikassa. Assutin lähellä oli muun muassa useita koptilaisluostareita, jossa tuotettiin valtavia määriä eunukkeja. 1900-luvun alussa lääkäreitä saattoi lahjoa suorittamaan toimenpiteen. Lisäksi orjakauppiaat kuohitsivat miesorjia tienvarsien majataloissa matkalla kohti myyntipaikkaa. Tilat ja välineet olivat epähygieenisinä ja kuolleisuus saattoi kohota yhdeksäänkymmeneen prosenttiin. Arvio saattaa olla liioiteltu. Kuolleisuusluvuksi on esitetty myös 1/7 ja 1/4. Joka tapauksessa kuolleisuusluku oli korkea.

Kuohintaa suoritettiin eri keinoin, eri syistä ja eritasoista. 800-luvulla eläneen al-Djahizin viiden kohdan luettelossa mainitaan:

1. luonnollinen kastratio: miehet, joilla ei luonnostaan ole kiveksiä
2. onnettomuudesta johtuva kastratio
3. sairauden tai kivun vuoksi tehty terapeuttinen kastratio
4. uskonnollinen kastratio, jota al-Djahizin mukaan bysanttilaiset harrastivat
5. kaupallinen kastratio.

Lisäksi al-Djahizi mainitsee kolme eritasoista kastration muotoa: täydellinen kastratio, operaatio, jossa poistetaan vain kivekset ja operaatio, jossa kivekset surkastutetaan pikkuhiljaa puristamalla. Eunukeilta saatettiin siis poistaa sukupuolielimet kokonaan tai vain kivekset. Valkoiset orjat olivat usein vain ”puoliksi kastroituja”, minkä vuoksi mustat eunukit toimivat yleensä haaremin vartijoina.

Kastratio tehtiin yleensä 9-12-vuotiaille pojille. Poika sidottiin kiinni ja sukuelimet leikattiin irti. Haavaa hoidettiin pienillä määrillä liijyä, kiehuvalle öljyllä, kuumalla hunajalla tai

muilla tyrehdyttävillä aineille. Virtsaputkeen tungettiin metallin tai ruo’on pala. Erään menetelmän mukaan kastroitui tuli heti leikkauksen jälkeen haudata hiekkaan niin, että vain hänen kasvonsa näkyivät. Leikatun tuli maata hiekassa noin viikko, jonka aikana häntä ruokittiin vedellä ja terveellisillä ruoilla ja aineilla. Lienee tuskin ihme, että kuolleisuusluvut olivat korkealla.

Kuohinnan fyysistä ja psyykkisestä vaikutuksista on paljon ennakkokäsityksiä nykyään, mutta niitä oli myös aikaisemmin. Eunukkeihin liitettiin luonteenpiirteitä, kuten julmuus, saituus, turhamaisuus ja ahneus, joita heillä oli tuskin enempää kuin muillakaan. Eräs aikalainen kuvasi eunukkeja näillä sanoilla:

”Käsittämätön sekamuoto, jossa yhdistyy ihanteellinen rakastaja ja passiivinen homoseksuaali, perverssi kerta kaikkiaan”.

Toki kuohinnalla oli vaikutuksensa. Ennen äänenmurrosta kuohitun pojan ääni pysyi korkeana ja karvat eivät kasvaneet. Lisäksi eunukeilla oli taipumusta liikalihavuuteen, ja lihaksisto ei ollut yhtä vahva kuin tavallisella miehellä. Eunukin iho myös ilmeisesti ryppyntyä helpommin kuin tavallisen ihmisen. Oliko kastratiolla rauhoittava vaikutus, kuten sillä kotieläimiin on todettu olevan, emme tiedä. Älyllisiin kykyihin kastratio ei vaikuttanut.

Eunukkien monet tehtävät

Siitä huolimatta, että eunukit olivat orjia, heille uskottiin varsin vaativia ja vastuullisiakin tehtäviä. Eunukeilla oli myös valtaa; he toimivat usein hallitsijoiden neuvonantajina, ja paikoin suorastaan hallitsivat maata. Vaikka eunukkeihin suhtauduttiin usein ennakkoluuloisesti ja heitä mustamaalattiin, heitä silti kunnioitettiin. Parhaiten eunukit tunnetaan haaremien

yhteydessä, ja nämä kaksi asiaa liittyvätkin läheisesti toisiinsa. Mainintoja eunukeista haaremin vartijoina löytyy jo 600-lvulta. Haaremit olivat kuitenkin tuolloin vielä pieniä ja hovielämä niin yksinkertaista, ettei eunukkeja tarvittu paljon. Abbasidien valtakauden alussa eunukit yleistyivät. Tästä eteenpäin aina 1900-luvun alkuun eunukit toimivat monissa tehtävissä hovissa ja haaremissa. Heille uskottiin tehtäviä naisten palvelemisesta ja hallitsijan perillisten kouluttamisesta valtion varojen hoitoon ja rangaistusten toimeenpanoon. Usein eunukit myös toimivat hallitsijan lähimpinä neuvonantajina ja pystyivät näin kartuttamaan omaa valtaansa. Muihin neuvonantajiin nähden eunukeissa oli se etu, etteivät he voineet tavoitella valtaa suvulleen ja perheelleen, ja olivat muutenkin enemmän tai vähemmän sidoksissa omistajaansa.

Palatsin lisäksi eunukit palvelivat haaremissa. Haaremi oli hallitsijan vaimoille, jalkavaimoille ja naisorjille varattu paikka, jonne miehiltä hallitsijaa ja eunukkeja lukuun ottamatta oli pääsy kielletty. Haaremien kasvu 1800-luvulle tultaessa lisäsi eunukkien määrää. Haaremin yhä suurempi naiskatras tarvitsi vartijoita ja eunukit olivat ainoita, jotka pystyivät heitä ”turvallisesti” vartioimaan. Eunukkeja käytettiin myös sotilaina. He olivat eräänlaisia hallitsijan luottomiehiä ja tekivät mamelukkien valtakaudella paljon työtä sotilaiden koulutuksen parissa.

Eunukit eivät olleet hallitsijan yksityinen oikeus. Myös rikkaat mahtimiehet hankkivat eunukkeja korostaakseen asemaansa. Tavallisella kansalla ei ollut käyttöä eunukeille, ja sitä paitsi nämä maksoivat vähintään kaksi kertaa sen mitä normaali orja. Mahtimiesten talouksissa eunukit hoitivat samankaltaisia tehtäviä kuin palatsissa: vartioivat naisia, toimivat neuvonantajina ja hoitivat käytännön asioita. Raskaaseen työhön eunukkeja ei laitettu; he olivat laatuorjia ja statussymboleja, joita ei tuhlattu ruumiilliseen työhön. Lisäksi eunukit 1000-luvulta lähtien toimivat moskeijoiden palvelijoina. Heille uskottiin vastuullisiakin tehtäviä, he saivat hyvää palkkaa ja saivat mennä naimisiin. He olivat arvovaltaisia ja arvostettuja. Eunukkien vahva asema pyhillä paikoilla säilyi ainakin 1800-luvulle asti.

Kuuluisien eunukkien aika

900-luvulle tultaessa hovielämä oli monimutkaistunut ja muuttunut suurisuuntaisemmaksi. Haaremit olivat kasvaneet. Eunukkien käyttö oli täysin tavallista niin haaremin vartijoina kuin muissakin tehtävissä. Tältä ajalta ovat peräisin historiankirjoitukseen jääneet kuuluisat eunukit, jotka saivat kasattua itselleen valtaa ja rikkauksia. Kaksi kuuluisinta eunukkia ovat Munis al-Muzaffar, joka kohosi poliisipäälliköstä maan todelliseksi johtajaksi, ja Kafur, joka hallitsi maata käytännössä 22 vuotta. Kafur oli toimi joitain vuosia virallisena kalifina ja on näin ollen tiettävästi maailman ainoa eunukki, joka on hallinnut kalifina. Munis taas toimi kalifin neuvonantaja, mutta päätyi monien mutkien jälkeen johtamaan vallankaappausta tätä vastaan. Munisilla oli paljon valtaa seuraavan kalifiin, jonka hän pani vannomaan uskollisuutta

itselleen. Lopulta kalifi kuitenkin mestautti vanhan Munisin. 900-luvulta tunnetaan monia muitakin eunukkeja, joiden onnistui hankkia itselleen paljon valtaa. 900-luvun jälkeen kuuluisuuksien aika oli ohi. Lähteissä on vain vähän merkittäviä mainintoja eunukeista, kunnes 1100-luvulla merkintöjen määrä lisääntyy. Kuitenkaan eunukit eivät yllä sellaisiin saavutuksiin kuin edeltäjänsä, vaikkakin on viitteitä siitä, että eunukeilla ja naisilla oli vaikutusvaltaa kulissien takana. Samoin eunukkien ja naisten yhteistyöhön viitataan. Esimerkkinä tästä tapaus, jossa sulttaani al-Salahin kuoli kesken taistelun ja hänen vaimonsa Helmikimppu komensi joukkoja taistelussa lähettämällä komentoja kirjeinä, joihin eunukki väärensi sulttaanin nimen.

Mamelukkivaltakunta

Erityisessä asemassa eunukit olivat 1250–1517 Egyptissä mamelukkien valtakunnassa. Mamelukit olivat orjia, joista oli koulututtu sotilaita. Vuonna 1250 mamelukit kaappasivat vallan ja kalifiksi nousi mamelukki nimeltä Aybak. Mamelukkien valtakunnassa monet oikeudet oli rajoitettu koskemaan vain mamelukkeja. Eunukkien asema oli hyvä, joskaan heille ei kasaantunut samanlaista valtaa kuin 900-luvulla. Eunukit toimivat sotilaina ja sotilaiden kouluttajina, vaikkakin ylempinä johtajina heitä oli vain vähän. Kuitenkin eunukit muodostivat yksisukupolvisen sotilasaristokratian. Eunukeilla oli usein läheinen suhde isäntiinsä. Erityisen tärkeitä eunukit olivat sot ilaskoulutusjärjestelmän kannalta. Suurin osa kouluttajista oli eunukkeja. Oppilaiden ja eunukkien välille syntyi tiivis suhde, ja eunukit saattoivat suojella poikia koulutusleireillä tavalliselta seksuaaliselta lähentelyltä.

1340-luvulla, al-Nasir Muhammad b. Qala’unin kuoleman jälkeen, eunukkien valta mamelukkivaltakunnassa kasvoi. Al-Nasir oli harjoittanut harkitsematonta politiikkaa, joka johti valtakunnan kaaokseen heti hänen kuolemansa jälkeen. Palatsin eunukit ja naiset hankkivat itselleen valtaa sekasorron keskellä. Ajalle olivat tyypillisiä heikot sulttaanit, joihin eunuk-kien oli helppo vaikuttaa. Eunukeilla oli valtaa virkojen nimi-tyksissä, ja ylhäisö lahjoi häpeämättä heitä saadakseen oman ehdokkaansa virkaan. Yleensä taustalla toimineet hovin naiset ryhtyivät toimimaan avoimemmin ja ottivat itselleen ennen kuulumattomia oikeuksia. Eräs aikalainen kuvasi kauhistuneena kuinka naiset saattoivat lähteä ratsastamaan sulttaanin ja tämän seurueen kanssa tai mennä torille. Samoin kuin eunukkien myös naisten rikkaudet kasvoivat. Tätä ”rappion aikaa”, kuten aikalaiset sitä kuvasivat, kesti 1360-luvulle asti.

Osmanien imperiumi

Samaan aikaan, kun Egyptissä mamelukit aloittelivat valtakauttaan, saapuivat mongolit idästä abbasidien maille. 1258 mongoliarmeija tuhosi Bagdadin. Mongolit muodostivat alueelle oman valtakuntansa, joka ei kuitenkaan kestänyt

pitkään. 1300-luvulla osmaniarmeija aloitti valloituksensa ja muodosti mahtavan imperiumin, joka kesti aina 1800-luvulle asti. Eunukkien tarve lisääntyi osmanien ajalla. Suurin työllistäjä oli haaremi, jossa siis asuivat niin sulttaanin vaimot ja jalkavaimot kuin naisorjat, joita ostettiin, vaihdettiin ja saatiin lahjoituksina. Eunukkeja oli osmanivaltakunnassa määrällisesti enemmän kuin koskaan aiemmin. Jo yksin haaremi työllisti kymmeniä, ellei satoja eunukkeja, minkä lisäksi eunukit hoitivat monia muita tehtäviä. Osmanien ajalla eunukista tuli lisäksi sellainen ”ylelisyystarvike”, jollaisten jokainen tyylitajuinen herrasmies hankki talouteensa.

Hovin eunukeilla oli selkeä keskinäinen arvojärjestys. Ylimpänä olivat musta ja valkoinen pääeunukki, seuraavana erilaiset päällikkötason virkamiehet ja alimpana tavalliset eunukit. Pääeunukit olivat sulttaanin lähimpiä neuvonantajia. He määrsivät elämästä ja kuolemasta, vaikuttivat valtion virkojen jaossa ja hoitivat valtion varoja. Pääeunukeilla oli valtaa myös Seraljin (hovin) ulkopuolella. Pääeunukit eivät puuttuneet haaremin päivittäiseen elämään. 1500-luvulla pääeunukkeja oli neljä, mutta myöhemmin nimitettiin yksi lisää. Mustien ja valkoisten eunukkien tehtävät oli ainakin osin erotettu toisistaan, ja näiden ryhmien välillä käytiin jatkuvaa kilpailua vallasta. Aluksi valkoisilla eunukeilla oli enemmän valtaa, mutta asetelma ehti muuttua useaan kertaan historian saatossa. Mustista eunukeista ehkä tummetuimpana voidaan mainita Kislar Agha, ja valkoisista Kapi Agha.

Virkamiestason eunukeilla ei ollut juurikaan todellista valtaan, vaan he enimmäkseen hoitivat päivittäisiä rutiineja, saattoivat kouluttaa sulttaanin poikia jne. He, samoin kuin tavallisetkin eunukit olivat hyvin koulutettuja. Tavalliset mustat eunukit toimivat enimmäkseen haaremissa palvellen ja vartijoiden. Mustia eunukkeja oli jonkin verran myös viestin-viejinä ja vartijoina muualla palatsissa. Valkoiset eunukit eivät saaneet mennä haaremiin ja he toimivat lähinnä palatsin sisällä palvelijoina. Tiukka jako mustien ja valkoisten eunukkien tehtävien välillä saattoi alun perin johtua siitä, että mustilta orjilta poistettiin useammin kaikki sukupuolielimet kuin valkoi-silta. Tavallisilla eunukeilla ei ollut lupaa poistua palatsista ilman lupaa. Eunukeille annettiin usein kukkien nimiä, kuten Narsissi, Ruusu tai Hyasintti. Hyvin tehdystä työstä odotti eunukkia palkkio, usein varsinkin korkeassa asemassa olleet eunukit lähtivät viettämään vanhuuden päiviään Egyptiin tai johonkin muuhun mukavaan paikkaan.

Osmanien vallan hiipuminen ei ollut eunukkien loppu. Turkin keisari piti eunukkeja aina vuoteen 1909, jolloin hänen haareminsa hajosi. Hajoamishetkellä haaremissa oli 370 naista ja 127 eunukkia. Hajoamisen jälkeen lehdissä julkaistiin ilmoituksia, joissa kehoitettiin hakemaan sukulaisensa haaremistä. Monet haettiinkin tai lähtivät, mutta suuri joukko ei lähtenyt, sillä pärjääminen tavallisessa maailmassa tuntui mahdottomalta. Vielä Turkin sulttaanin haareminkin hajottua tiedetään eunukkeja käytetyn. Toivon mukaan tähän päivään mennessä miesten julma kastrointi on lopetettu, mitään varmaa on kuitenkin paha sanoa: laittomuudestaan huolimatta orjakauppaakin käydään joissain maissa edelleen.

Lähteet:

Kousa-Patriikka, Tuula 1985: Narsissi, myski, kamferi, santeli: eunukkeja arabialais-islamilaisella kulttuurialueella 600–1900. Helsingin yliopisto.

Salonen, Armas 1950: Allahin kansat. WSOY

Haywood, John 2000: Maailmanhistorian Atlas. Könemann

http://edu.vantaa.fi/vasamanet/sisalto/egypti9/islam3.html

Tuomas Tammisto

Espanjan sisällissota 1936–1939, osa 1/2

Tasavallan perustamisesta sotilasvallankaappaukseen

Espanja ajautui vuoden 1936 kesällä veriseen ja pitkään sisällissotaan, joka yllättäen sai välittömästi suurta kansainvälistä huomiota. Sotilasjunta alkoi kapinoida vastavallittua kansanrintamahallitusta vastaan jakaen nuoren tasavallan kahteen leiriin: hallitusta puolustaviin tasavaltalaisiin ja sitä vastustaviin nationalisteihin. Nationalistit saivat pian kapinan alun jälkeen apua Saksalta ja Italialta ja tasavaltalaiset hiukan myöhemmin Neuvostoliitolta. Muut Euroopan maat päättivät pysyä puolueettomina. Kuitenkin monet yksityishenkilöt ympäri maailmaa lähtivät puolustamaan tasavaltaa taistelussa, jota he pitivät demokratian ja fasismin ensimmäisenä yhteenotona.

Primo de Riveran diktatuuri

Sisällissotaan asti Espanja oli ollut hyvin vanhoillinen ja sulkeutunut maa. Se oli säästynyt kaikilta Euroopan sodilta sitten Napoleonin, joskin 1800-luvun lopulla Yhdysvallat onnistui lyhyessä kahakassa viemään Espanjalta sen viimeisetkin siirtomaat. Vuonna 1923 Espanjasta tuli, kuningas Alfonso XIII suostumuksella, kenraali Miguel Primo de Riveran johtama diktatuuri. Primo de Riveran oli aluksi hyvinkin suosittu, sillä hänen valtaansa edeltänyt näennäinen liberaali demokratia oli leväperäisyytensä ja korruptoituneisuutensa ansiosta tehnyt paljon hallaa Espanjalle ja siten vieraannuttanut monet, niin

tavalliset kansalaiset kuin älymystönkin, eurooppalaisen demokratian ihanteesta. Epäluottamus parlamentaarista demokratiaa kohtaan oli niin suuri, että järjestyksen miehenä pidetyn Primo de Riveran ohjelma ”diktatuurin kautta demokratiaan” tuntui monista täysin järkevältä.

Tosin Primo de Rivera ei ollut erityisen taitava poliitikko, eikä hänkään onnistunut pysymään muutoksen tahdissa saati sitten uudistamaan yhteiskuntaa. Poliittiset instituutiot eivät juuri toimineet, mikä johti diktatuurin ja sitä tukevan monarkian suosion romahtamiseen. Tämä puolestaan antoi tilaisuuden niille, jotka eivät olleet hylänneet unelmaa liberaalista demokratiasta. Vuoden 1931 huhtikuussa järjestetyt vaalit vahvistivat diktatuurin ja monarkian epäsuosion. Primo de Rivera oli lähtenyt Espanjasta jo vuonna 1930. Kuningas seurasi häntä kaksi päivää vaalien jälkeen ja Espanja julistettiin tasavallaksi. Lopulta Miguel Azañan johtama tasavaltalais-sosialistinen koalitio voitti parlamenttivaalit saman vuoden kesäkuussa. Azañasta tuli hallituksen johtaja ja sosialisti Largo Caballerosta työministeri.

Ongelmien kyllästämä uusi tasavalta

Yksi tärkeimmistä uuden hallituksen tehtävistä oli ratkaista ns. maanomistuskysymys, sillä Espanja oli käytännössä agraarivaltio. Maanomistussuhteet olivat Espanjassa sangen epäoikeudenmukaiset. Pieni suurmaanomistajien luokka omisti suurimman osan maasta, kun taas talonpojat elivät kurjuudessa. Azañan ja Largo Caballeron hallituksen vuonna 1932 julkistaman maareformin tarkoitus oli jakaa maat oikeudenmukaisemmin. Maa-alueet, joita omistajansa eivät viljelleet, takavarikoitiin ja jaettiin koosta riippumatta uudelleen. Monet maanvuokrauksesta lisätuloja saaneet keskiluokkaiset pienmaanomistajat menettivät uudistuksessa maitaan ja tulojaan. Näin he ajautuivat maa-uudistuksen vastustajina samaan leiriin vanhaan aatelistoon kuuluvien suurmaanomistajien kanssa. Talonpoikaisliikekään ei ollut tyytyväinen uudelleenjaon pitkiin odotusaikeihin, ja monet viranomaiset hyväksyivät maiden valtaamisen. Maanomistajien ja talonpoikien vastakkainasettelu kasvoi yhä jyrkemmäksi.

Vallankumouksellisin liike Espanjassa oli jo pitkään ollut anarkismi, jota edusti Federacion Anarquista Iberica (FAI) ja sitä tukeva ammattiliitto Confederacion Nacional de Trabajo (CNT). Anarkistinen liike nautti suurta kannatusta Katalonian tehdasalueilla ja Andalusian maaseudulla. Espanjan kommunistinen puolue sen sijaan oli tuolloin vielä varsin pieni ja merkityksetön tekijä, joskin sisällissodan aikana se sai tärkeemmän roolin. Anarkistien kannatus kasvoi tasavallan alkuvuosina monien kärsimättömien pettyessä maareformiin. Epäluottamus hallitusta kohtaan ei ollut kaiken köyhyyden keskellä mikään ihme, etenkin kun demokratia oli aikaisemmin tuottanut suuria pettymyksiä. Anarkistien saama kannatus radikalisoi myös sosialistista puoluetta ja sitä tukevaa Union General de Trabajo -ammattiliittoa, jotka olivat siihen asti olleet maltillisempia. Tilanne kärjistyi yhä enemmän, kun sosialistinen

puolue ei enää toiminut välittäjänä vastakkaisten osapuolten välillä, ja väkivaltaiset konfliktit maaseudulla lisääntyivät.

Kysymys katolisen kirkon asemasta monimutkaisti tilannetta entisestään. Maanomistajat saivat tukea monilta syvästi uskovaisilta, jotka pitivät hallituksen tavoitetta yhteiskunnan maallistamisesta jopa pyhäinhäviöistykseenä. Joidenkin tutkijoiden mielestä kysymys uskonnosta monimutkaisti näin sinänsä varsin selkeää luokkaristiriitaa.

Kirkolla oli perinteisesti ollut Espanjassa vaikutusvaltainen asema. Se tarjosi monia julkisia palveluita, joita hallitukset eivät siihen mennessä olleet kyenneet hoitamaan. Esimerkiksi iso osa koulutuksesta tapahtui kirkon alaisuudessa. Katolinen nationalismi oli hyvä samaistumiskohde monille, etenkin Espanjan menetettyä kansainvälisen asemansa. Uskonto oli myös hallitsevan luokan keino yhdistää massat, etenkin ns. alueellisten nationalismien (Baskimaa, Katalonia) nostaessa päätään. Toisaalta kirkon opit olivat hyvinkin taantumuksellisia, ja sen vaatima elämäntapa herätti monissa katkeruutta. Tämän vuoksi vuoden 1931 uudessa perustuslaissa katolinen kirkko menetti asemansa valtionuskontona. Tällöin kirkolta muun muassa kiellettiin opetuksen järjestäminen, ja sen omaisuutta takavarikoitiin. Tavallisten ihmisten turhautuminen kirkkoa kohtaan puhkesi myös usein väkivaltana kirkkoja ja papistoa kohtaan. Kirkkojen ja luostareiden tuhoaminen ei ollut harvinaista.

Seuraavina vuosina anarkistit järjestivät yleislakon ja mellakointi oli yleistä. Vuonna 1932 kenraali Sanjuro yritti kaapata vallan hallitukselta, mutta epäonnistui. Lopulta Azañan hallitus kaatui ja oikeisto-keskusta-koalitio voitti vaalit. Azañan hallitus oli tehnyt suuria uudistuksia mm. koulutuksen suhteen, mutta ei ollut onnistunut pitämään massoja tyytyväisinä.

Pelon kasvava syöksykierre

Fasismin nousu Euroopassa huolestutti vasemmistoa, samoin kuin oikeistojohtaja Gil Roblesin toteamus, että oikeisto saavuttaisi tavoitteensa joko parlamentin avulla tai ilman. Pelko ei ollut perusteeton, sillä Robles tietoisesti matki ainakin fasismin ulkoisia tunnusmerkkejä. Vastaavasti sosialisti Largo Caballero oli ilmoittanut halunsa muuttaa Espanja sosialistiseksi tasavallaksi. Monet vasemmistolaiset päätyivät suunnittelemaan vallankumousta Roblesin pelossa, sillä monet ajattelivat, että vain sosialistinen vallankumous voi estää fasismin vallankaappauksen.

Kun Roblesin oikeisto-katolinen puolue sai valtaansa kolme ministeriötä, yritettiin vallankaappausta. Tätä kaappausta olivat edeltäneet lukuisat lakot ja anarkistien hajanainen ja huonosti suunniteltu vallankaappausyritys, joka tietenkin epäonnistui. Uudempi vasemmiston järjestämä kapina puhkesi Madridissa ja Asturiasissa aiheuttaen myös kansannousuja Kataloniassa. Kapina onnistui lopulta vain Asturiasissa. Tosin kenraali Francon joukot kukistivat pian senkin verisesti. (Kapinaa tukahduttamassa olleet kenraalit Franco ja Varela sekä eversti

Yagüe olivat myös sisällissotaan johtaneen vallankaappauksen johtajat.) Cabellero ja muut kumoukselliset pidätettiin. Kapinan jälkeen vasemmistolla meni huonosti ja Gil Roblesilla olisi ollut hyvä tilaisuus kaapata valta, mitä hän ei kuitenkaan tehnyt. Sen sijaan tuhansia kapinaan osallistuneita tuomittiin pitkiin vankeusrangaistuksiin, todella monet menettivät työpaikkansa, paikallisia hallintoelimiä lakkautettiin ja, mikä vasemmiston kannalta pahinta, aikaisempi maareformi käytännössä kumottiin.

Oikeisto-keskusta-koalitio toimi kuitenkin perustuslain puitteissa ja siten myös vasemmisto pystyi kokoamaan voimansa. Pian oikeistohallitus ajautuikin korruption aiheuttamaan kriisiin. Robles ei saanut armeijalta tarvittavaa tukea vallankaappaukseen, joten vuonna 1936 järjestettiin uudet vaalit. Vasemmisto ja anarkistit yhdistyivät kansanrintamaksi ja oikeisto muodosti jälleen kerran keskustan kanssa vaaliliiton. Espanjan vaalijärjestelmä suosi isoja vaaliliittoja. Äänestys oli äärimmäisen tiukka, mutta vaaliteknisistä syistä vasemmiston onnistui saada enemmistö parlamenttiin ja siten muodostaa uusi hallitus. Massojen painostuksen vuoksi uusi hallitus alkoi miltei heti kumota edellisen hallituksen uudistuksia (jotka olivat kumonneet sitä edelliset uudistukset). Vankeja armahdettiin, joskin monissa tapauksissa väkijoukot olivat jo vapauttaneet heidät, ja maareformi aloitettiin uudestaan.

Vasemmisto radikalisoitui ja vallankumouksen pelossa oikeisto alkoi suunnitella vastavallankumousta. Marginaalinen fasistipuolue Falangi sai uusia jäseniä ja teki muutamia terrori-iskuja, kunnes se julistettiin laittomaksi ja sen perustaja Jose Antonio Primo de Rivera (diktattori de Riveran poika) vangittiin laittomien aseiden hallussapidon vuoksi. Myös vasemmisto

turvautui väkivaltaan, ja kostoiskujen kierre leimasi vaalien jälkeistä aikaa. Monarkistijohtaja Calvo Sotelo murhattiin kolmastoista heinäkuuta kostoksi erään vasemmistolaisen luutnantin murhasta, ja vain neljä päivää myöhemmin armeija aloitti kapinan hallituksen kukistamiseksi.

Vallankaappauksesta kohti sisällissotaa

Vuoden 1936 kesän rauhaton aika siis huipentui 17. heinäkuuta kun Espanjan Afrikan armeija nousi kapinaan hallitusta vastaan kenraalien Emilio Molan ja Francisco Francon johdolla. Välittömästi tämän jälkeen monet yksiköt Espanjassakin liittyivät kapinallisiin. Sotilasvallankaappaus ei kuitenkaan onnistunut aluksi läheskään täydellisesti. Armeija jakautui hyvin pitkälti tasan kapinallisiin ja tasavallalle uskollisiin joukkoihin (n. 45 000 miestä kummallakin puolella). Myös upseerien määrä kummallakin puolella jakautui tasan paperilla, mutta ei käytännössä. Lähes kaikki upseerit liittyivät kapinallisiin heidän hallitsemillaan alueilla, mutta vain noin joka viides tasavallan alueella olleista upseereista taisteli hallituksen puolella. Kapinallisilla oli kuitenkin etunaan 47 000 miehen laajuinen ja kokenut Afrikan armeija. Yllättäen kapinalliset kokivat kuitenkin tehokasta vastarintaa, eivätkä onnistuneet valtaamaan Sevillan lisäksi yhtään isoa kaupunkia. Erityisiä hankaluuksia kapinallisille tuotti myös se, että valtaosa laivastosta pysyi lojaalina tasavallalle, mikä ehkäisi Afrikan armeijan nopean siirtämisen Gibraltarin salmen yli varsinaiseen Espanjaan.

© Hannamari Vahtikari

Verta, Hikeä ja Propagandaa TUONEN PORTEILLA

Faravian maailmansodan ensiveri vuodatetaan
7.–8.5 Inkoossa, Kavalahden leirikeskuksessa.

Asenteellinen taistelupeli yli sadalle pelaajalle.
Konfliktimallinnus latekseihin ja boffereihin, ikäraja 15 v.
Pelimaksu 6 e sisältäen matkamuonan. Pelaajalta odotetaan
valmiutta, asennetta ja panosta pelin tunnelmallisuuteen.

Lisätietoja ja ilmoittautuminen

nino@greywolves.org
faravia.greywolves.org

Roosa Lehtinen

Punakaartilaisnaiset

Nainen ja Asema-artikkelisarja käsittelee naisen asemaa eri aikoina.

Vuoden 1917 alussa Suomessa ei ollut minkäänlaista armeijaa, joten kansalaiset alkoivat perustaa omia aseellisia vapaaehtoisjoukkoja pitämään yllä järjestystä. Alun perin joukot olivat ilman aatteellista taustaa ja pyrkivät vain pitämään yllä turvallisuutta. Ensimmäisiä järjestys- ja suojeluskuntia koottiin keväällä ja vuoden lopussa sekä oikeistolaisissa että vasemmistolaisissa kaarteissa oli noin 38 000 jäsentä kumpaisessakin. Järjestyskaarteja alettiin kutsua punakaarteiksi.

Aseistettuja naisia punakaartissa oli noin 2000 eli kolmisen prosenttia koko kaartista. Helmi- maaliskuun aikana perustettiin naiskaarteja ensin Helsinkiin ja Viipuriin, sen jälkeen Mäntsälään, Kotkaan, Orivedelle, Loviisaan, Maariaan, Uuraalle, Tampereelle, Kangasalalle ja Juupajoelle. Mallia saatiin Venäjältä, missä naiset olivat vapaaehtoispataljoonissa mukana taisteluissa 1917 lokakuun vallankumouksen jälkeen. Suurin syy kapinointiin oli huono elintarviketilanne. Suomessa oli muutamia vapaaehtoisia venäläisnaisia ainakin Tampereen ja Karjalan rintamalla. Valkoisten puolella ei tiettävästi taistellut naisia. Jussi T. Lappalainen kertoo kirjassaan Punakaartin sota, että naiskaartit alkoivat muodostua spontaanisti sisällissodan loppupuolella ja niiden oli tarkoitus toimia ensisijaisesti vain vartiointi- ja huoltotehtävissä. Naiskaartien lopullisista tehtävistä on ristiriitaista tietoa samoin kuin niiden koosta, mutta tutkijat näyttäsivät olevan samaa mieltä siitä, että naisia oli taisteluissa ainakin isoissa kaupungeissa ja että muutenkin he osallistuivat sotaan sen loppumainingeissa.

Itsenäisessä Suomessa alkoi tammikuun 1918 loppupuolella sisällissota, jonka osapuolia olivat punakaarti, johon kuului noin tuhat venäläistä sotilasta, ja valkokaarti, jonka apuna oli liittolaisensa Saksan Itämeren divisioonan 9 500 miestä. Kun senaatti julisti 25.1 suojeluskunnat valtion sotajoukoiksi, tuli punakaartilaisista periaatteessa lainsuojattomia. Tammikuussa työväenjärjestöjen johdossa oli enemmistö vallankumouksellisia, ja he tulkitsivat julistuksen haasteeksi luokkasodan alkamiseksi. Kaksi päivää myöhemmin työväenjärjestöjen hallitus otti vallan senaatilta ja määräsi punakaartit taisteluvalmiuteen. Taistelut alkoivat Pohjanmaalla, Viipurissa ja Helsingissä samoihin aikoihin. Enimmillään punakaartissa oli jäseniä 100 000, joista 70 000 taisteluissa. Suojeluskuntien vahvuus oli samaa luokkaa.

Miksi kaarteihin liityttiin, miksi naiset?

Punakaartit olivat suojeluskuntia selvemmin sosiaaliselta asemaltaan yhtenäisiä joukkoja. Suurin osa punaisista oli Etelä-Suomen kaupunkien työläisiä ja maaseutuväestön torppareita. Valkoisten puolella luonnollisesti suurin osa oli talollisia, keskiluokkaa, virkamiehiä ja opettajia, mutta mukana oli myös 15% edustus työväestöstä ja 10% torppareita. Naiset olivat iältään selvästi miehiä nuorempia, noin 15-25-vuotiaita, eli naimattomia ja näin vapaampia liittymään kaartiin. Pääosa heistä oli Sosiaalidemokraattisesta nuorisoliitosta, ei naisliitosta lähtöisin. Tarkempia tietoja naiskaartilaisten sosiaalisesta rakenteesta on vähän, mutta Aimo Klemettilä mainitsee Tampereen punakaartista kertovassa tutkielmassaan, että lähes

kaksi kolmasosaa oli teollisuustyöntekijöitä. Tämä vaikuttaisi varsin järkeenkäyvältä, sillä työttömyys oli suuri ja varsinkin naisten oli vaikea saada työtä, koska kunta ei järjestänyt heille hätäapuansioita.

Punakaartiin liityttiin ilmeisesti kahdesta syystä: rahan ja/tai aatteen vuoksi. Valkoisten sodan jälkeisistä kuulus-telupöytäkirjoista käy ilmi monen naisen kertoneen juuri rahan ja työn olleen suurin houkutin. Lähde ei missään nimessä ole luotettava, mutta jotain perää tässäkin väitteessä on. Muihin palkkoihin verrattuna luvattu 10-15 markan päiväansio on ollut suuri, ja ruokaa sekä vaatetta on ainakin ollut tarjolla. Tosin suurimmalle osalle punakaartista saatiin maksettua palkat vain helmikuun ajalta, sen jälkeen niiden hoitaminen viivästyi, kun rahakirstut alkoivat ehtyä. Todennäköisesti naisten palkkojen maksu on ollut vasta miesten palkkojen jälkeen tärkeysjärjestyksessä. Valtaisaa joukkopakoa punakaarteista ei silti ilmennyt, mikä viittaa muunkin kuin rahan olleen tärkeä motivaation lähde. Varsinaisesta kommunismista tai muusta selkeästä aatteesta ei välttämättä ole ollut kyse vaan pikemminkin toiveesta paremmasta. Pakottamisestakin voidaan puhua, sillä sodan edetessä alettiin tiukentaa otetta: aluksi korostettiin liittymisen olevan työläisen velvollisuus, myöhemmin kieltäytyjä leimattiin luokkapetturiksi. Joillakin paikkakunnilla ruokakuponkeja jaettiin vain kaartilaisille. Ainakaan osa naiskaartilaisista ei tiennyt, mihin oli lupautunut.

Sanitäärejä vai amatsoneja?

Kuulustelupöytäkirjoissa Tampereella toimineen Maarian naiskomppanian jäsenet kertovat useissa tapauksissa olleensa vain sairaanhoito- tai vartiointitehtävissä. Tämä ei kuitenkaan ole koko totuus, sillä ainakin kaksi komppanian jäsentä kaatui taisteluissa. Punaiset esiliinat –dokumentin aineistossa sisällissodassa mukana olleet naiset kertovat omin sanoin Pyynikin soraamonttuun teloitetuista sisaristaan ja helsinkiläiset viimeisten Vesilinnan puolustajien olleen naiskaartilaisia. Tampereella määrättiin myös puuhkankantokielto, koska eräs sala-ampuja oli piilottanut aseensa sellaisen sisään. Näiden ja monien muiden aikalauskertomusten valossa näyttää selvältä, että naiset kantoivat aseita ja käyttivätkin niitä tarpeen vaatiessa.

Naisten asemasta taisteluissa vallitsee kaksi eri näkökantaa: toisen mukaan ansiot ovat liioiteltua punaista propagandaa ja vastakkaisesta näkökulmasta naiset taistelivat sinnikkäämmiin kuin ketkään muut ratkaisevissa yhteenotoissa. Totuus taitaa olla jossain näiden kantojen välimaastossa. Punaiset esiliinat –dokumentissa eräs pientä joukkoa johtanut naispunakaartilainen kertoo, kuinka he lähestyivät riehakkaan mielialan vallitessa taistelua ja ensimmäisten laukausten kuulussa pakenivat epäjärjestyksessä takaisin lähtökuoppiin. Lopulta sekä nais- että miespunakaartilaiset olivat tavallisia työläisiä, joista harvoilla oli sotilaskoulutusta tai aiempaa kokemusta taisteluista. Koulutuksen puute vaivasi yleisesti

koko punakaartia niin johtoporrasta kuin rivimiehiäkin naisista puhumattakaan. Päälliköillä oli joko iän suomaa, henkilökohtaista tai muodollista arvovaltaa, mutta käytännön sotataitoja hyvin harvoilla. Kun näin oli miesten keskuudessa, voidaan vain arvailla, miten olivat asiat naispunakaarteissa, joita johtivat kanssasisarret.

Hameryssiä ja susinarttuja

Naiskaartit tekee mielenkiintoiseksi aiheeksi niiden epäsovinnaisuus 1900-luvun alun ilmapiirissä. Naisten työskentely tehtaissa oli jo yleistä, mutta todellisuus oli kaukana tasa-arvoisuudesta. Edellisen vuosisadan loppu-puolella oli perustettu naisyhdistyksiä, joiden tavoite oli valistaa kodinhoidosta ja lasten kasvatuksesta modernilla tavalla sekä nostaa naiset miesten rinnalle yhteiskunnallisissa kysymyksissä. Porvarilliset ja vasemmistolaiset naisliikkeen edustajat ponnistelivat yhdessä yhtäläisen ja yleisen ääni-oikeuden saamiseksi myös naisille. Sosiaalidemokraattinen naisliitto vastusti naisten osallistumista taisteluihin ja koko sotaväen perustamista, johon mm. Anni Huotari otti kantaa eduskunnassa korostaen, että juuri naiset saisivat kärsiä sodan kauhuista kaikkein eniten, erityisesti työläissisaret. Toiseksi hän ilmaisi koko sodan olevan sosialistista maailmankatsomusta vastaan ja rikkovan veljeyden aatetta.

Sukupuolirooleista pidettiin kiinni sosiaalidemokraattisessa naisliitossa, jonka virallinen kanta oli ettei kauniimman sukupuolen ollut sopivaa astua housuihin ja miehen asemaan. Sen sijaan kannustettiin naisia tukemaan miehiä kotirintamalta käsin. Valkoisten keskuudessa housuissa ja villapaidoissa kuljeskelevia naispunakaartilaisia pidettiin ”hameryssinä” ja ”susinarttuina”, sillä he eivät vastanneet kummankaan sukupuolen roolimallia. Näitä satureita käytettiin propaganda-aseina ilmentämään kaikkien kapinallisten luonteen kurjuutta ja moraalista rappiota. Naiskaartilaiden kerrottiin olevan ”seksuaaliselta kokoonpanoltaan epätavallista joukkoa” tai lähes yleisiä naisia. Osa naisiin kohdistuneista julmuuksista liioiteltiin punaisessa propagandassa, mutta tiedetään, että valkoiset teloittivat punikkinaisia, koska heidän ajateltiin olevan kaksin verroin miehiä pahempia synnyttäessään uusia kapinoitsijoita.

Punaiset esiliinat-dokumentissa kerrotaan kuinka sodan jälkeen voittajat teloittivat suoralta kädeltä kaikki housuihin pukeutuneet naiset sekä otsatukan leikanneet, sillä se oli muotia punakaartilaisnaisten keskuudessa. Vankileireillä jotkut aatteen naiset kieltäytyivät pukemasta toisten tarjoamia alushameita päälleen ja mieluummin tulivat teloitetuiksi kuin hyväksyivät hävityn luokkasodan. Kaiken kaikkiaan sisällissodassa kuoli ainakin 35 000 uhria, joista suurin osa punaisia. Jälkiselvittelyissä teloitettiin yksi naiskansanedustaja, Sohvi Hjulgren. Punaisia oli vankileireillä yhteensä noin 80 000, joista 15 000 kuoli leirillä.

Kun katsoo punakaartilaisnaisryhmästä otettua valokuvaa, haluaisi ajatella tuon ajan naisten olleen varsinaisia feminismien etulinjan taistelijoita, mutta totuus on hiukan arkisempi. Kaartilaiset olivat nuoria tyttöjä, joita houkutti työpaikka, ruoka, vaatteet ja varmasti kapinointi vallitsevia normeja vastaan. Kovinkaan monella ei ollut suurta kirjanviisautta sosialismista, mutta paljon kokemuksia yhteiskunnan eri-arvoisuudesta. Kun vielä sosiaalista elämää säätelevät työväenyhdistykset kehottivat, pakottivat ja anelivat kaikkia liittymään kaarteihin, ei liene ihme että niinkin monet päätyivät ase kädessä luokkavihollistaan vastaan. Naiskaartilaiset eivät varmasti ole olleet kuin marginaalisessa asemassa sisällissodan aseellisissa taisteluissa, mahdollisesti heidän merkityksensä on ollut jopa suurempi propaganda-aseena molemmilla puolilla.

Lähteet:

Tutkielma Maarian pitäjän naiskomppaniasta.

Lappalainen, Piilonen, Rinta-Tassi, Salkola 1989: Yhden kortin varassa:

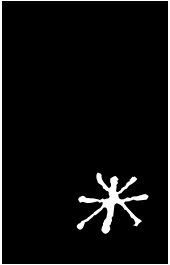
Suomalainen vallankumous 1918. Valtion painatuskeskus.

Maria Lähteenmäki 2002: Vuosisadan naisliike: Naiset ja sosiaalidemokratia 1900-luvun Suomessa. Sosiaalidemokraattiset naiset.

Ahtiainen, Aromaa, Haapala, Hentilä, Kauppinen 1998:

Suomen historian aikakirja. Edita

Rustanius, Seppo 2000: Punaiset esiliinat. Illume.

Pelikatsaus 2003

Pelivuosi 2003 oli ainakin susivinkkelistä katsoen pitkälti aikaisempien kaltainen. Jäseniltä tuli muutama peli, kaikki idealtaan mielenkiintoisia ja tasoltaan vaihtelevia. Vuoden avasi ainakin läheltä susia liippaava Tyyli ennen tarkoitusta (d10, Anna Tammisto, Olli Hakkarainen), ei tippaa-kaan angstinen kyberpunk-peli suoraan kuumalta 80-luvulta. Ihan kelpo, käytännön toteutus (taustamateriaalit ennen kaikkea) ei ehkä osunut ihan nappiin, mutta useimmat tykkäsivät, ja peli jopa näytti kohtuullisen hyvältä hämärässä. Myös pelaajien proppaus oli paikoin huippua.

Tet:n jälkeen olikin sitten hiljaista toukokuulle asti, jolloin peräkkäisinä viikonloppuina pelattiin Musta lippu (Konsta Nikkanen & co.) ja T'ien ming (Katri Immonen, Roni Saari, Nino Hynninen). Musta lippu sijoittui Yhdysvaltojen sisällissotaan, ja oli enimmäkseen supertunnelmallista mutakäkintää. T'ien ming taas ei ollut kelvoton, mutta monta juttua olisi voinut tehdä paremminkin.

Syksyllä sitten järjestettiin Autiot maat (Jenni Sahramaa & co.), ydinsodan jälkeiseen Amerikkaan sijoittuva peli, jota olen kuullun kiiteltävän, vaikka oma kokemukseni ei kovinkaan miellyttävä ollut. Tekemistä ei itselläni oikein ollut, eikä monella muullakaan (harvoinpa on pelin ehdoton kohokohta ollut kivi-paperi-saksien leikkiminen vanerinpalan kanssa (enkä edes ollut ainoa). Lisäksi oli kylmä, vaikka siitä voinen syyttää enimmäkseen itseäni. Mutta kuten todettua, monet tykkäsivät. Loppuvuodesta järjestettiin vielä AA-kerhon pikkujoulut (Aino Tuominen & co), joka oli huumoripitoinen hengailupeli.

Susipelien lisäksi vuoteen mahtui muitakin merkittäviä pelejä. Kevättalvesta järjestettiin Faerun-kampanjan kolmas osa, joka tällä kertaa oli iso taistelupeli, jollaista oli odoteltukin jo vuosia. Valitettavasti vain magia, jonka määrä kai yllätti pelinjohdonkin, latisti tunnelman täysin. Keväällä järjestettiin myös Avalon IIIb (Teemu Rantanen, Jonna Kangas). Avalon oli ihan mukava keiju-juonittelu, jossa jäsenistöä näkyi useampiakin.

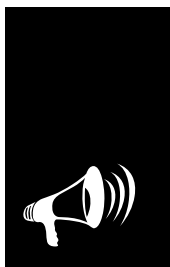
Kesällä sen sijaan oli tarjolla kaksikin huipputuotosta. Kesäkuun lopulla Maija Koivula ja Jarno Yliluoma järjestivät suoraan sanottuna maailman parhaan pelin, Lukukauden. Maankuulujen Meri-rosvopelien maailmaan sijoittuva velhokoulupeli oli huippumukava ja myös järjestelyiltään melko onnistunut peli. Varsinkin taikajuoma- ja liikuntatunnit vakuuttivat. Kannattaa muuten huomata että eräänlainen uusintapeli/jatko-osa Lukukausi 1b järjestetään heinäkuun alussa. Kesäyön kronikat 2 (Jonna Kangas & co.) oli tyypillistä tusinafantasiaa, mutta kaikin puolin onnistunutta sellaista. Hahmonkirjoitukseen oli, ainakin muutaman hahmon otoksen perusteella, panostettu, aikataulut pitivät hyvin, ja pelissä oli ehta kirjasto jossa oli (jos en aivan väärin muista) 96 kääröä. Pelipaikka, Luukin leirikeskus, ei tosin oikein istunut tämän kaltaiseen peliin, vaikka Lukukaudelle erinomainen olikin.

Äskettäin alkanut vuosi 2004 on alkanut aika tutun oloisesti; muutamia pelejä on keväälle tiedossa, kesä näyttää tässä vaiheessa tyhjältä ja larp-kalenteri vähäsen tylsältä. On okkultisteja (Ruusu & Risti), kyberpunkia (Club Last Paradise) ja keijuja taas (Kesäyön valtakunta). Huhuja liikkuu myös isosta mättöpelistä ja jostain suuremman luokan ohransyöntispektaakkelista.

Roni Saari,
Nino Hynnisen suosiollisella avustuksella

Tähtiä 1-5						
						
Tyyli Ennen Tarkoitusta	**1½	****	***	**	—	11½
Faerun 3	**	**	—	—	***	7
Avalon 3b	—	***	***	***1½	—	9½
Musta Lippu	—	****1½	****	****	****	16½
Autiot Maat	—	*****	**	gm	—	7
Kesäyön Kronikat 2	***	**1½	****	***	***1½	16
AA-kerhon pikkujoulut	gm	***	—	—	***1½	6½
T'ien Ming (avauspeli)	—	gm	gm	***	***1½	6½

Ääniä takavasemmalta

Palstalla yhdistyksen rivijäsenet puhuvat anonyymisti tai omalla nimellään larppaamisesta, historianelävöittämisestä, yhdistystoiminnan mutkista tai jostakin muusta, mikä juuri sillä hetkellä ihastuttaa tai raivostuttaa.

Oi, kunpa olisin syntynyt pojaksi...

Viime aikoina muututtuani hiukan kriittisemmäksi larppien suhteen olen pannut merkkeille, että larpit, varsinkin historialliset sellaiset, ovat pahimmanlaatuisia perinteisten sukupuoliroolien vaalihoitoja ja jopa vahvistajia. Historiallisissa peleissä tälle on olemassa selitys, mutta kaikenkarvaisissa fantasiapeleissä tämä ihmetyttää. Miksi pelinjohto, sukupuolesta riippumatta, niin surullisen usein luo maailmaansa tästä maailmasta tutun sukupuoli-roolijärjestelmän? Vetoaako tämä ihmisten ritarillis-romanttiseen sisimpään vai uskovatko ihmiset todella roolien olevan olemassa? Vai onko tämäkin vain yksi alun perin fantasiakirjallisuudesta alkunsa saama klisee, jota toistetaan kerrasta toiseen lainkaan ajattelematta? Taustalla täytyy olla jonkinlaista ajattelemattomuutta. Samaan aikaan, kun toivotetaan, että mies on ylemmässä asemassa ja nainen hoitaa kotia, todetaan, että kuitenkin naiset ovat melko tasa-arvoisia, saavat sanoa sanottavansa, osallistua päätöksentekoon, ja toki paikalla on myös pakollinen naissoturi. Siis ensiksi luodaan aivan turhaan perinteiset sukupuoliroolit, minkä jälkeen naispelaajien pelin mukavoittamiseksi, ja jotta tasa-arvo toteutuisi, todetaan, että ei se naisten elämä ihan niin vaikea olekaan. Tämäkö on sitä realismia, jolla roolijakoa kuulee joskus perusteltavan?

Oli miten oli, sekä fantasia- että histel-pelien sukupuoliroolien ei uskoisi olevan niin helposti nieltävissä nykyajan ihmiselle, jonka mukaan sukupuolen ei tulisi rajoittaa ihmisen mahdollisuuksia. Mutta kumma kyllä aika vähän olen kuullut tästä seikasta valitettavan. Näinkö vahvasti meissä elävät perinteiset roolit?

Histel-peleissä sukupuolirooleja perustellaan historialla, mikä nyt onkin melko vankka peruste. Mutta tämä ei poista sen häiritsevyyttä: harva muu ominaisuus ihmisessä kuin sukupuoli rajaa niin suurta joukkoa pelattavaksi kelpaavista hahmoista pois. Tämä tuskin olisi ongelma juuri kellekään, ellei tämä tarkoittaisi sukupuolen rajaavan pois myös valtavaa määrää (ajasta ja paikasta riippuen) erilaisia toiminnan ja useimmiten myös ajattelun muotoja. Eikä ongelmaa muodostuisi ehkä silloinkaan, jos poisrajautuvat asiat vaihtelisivat pelistä toiseen. Mutta ei, naisen ja miehen roolit ja asema ovat olleet miltei kaikkialla (tai ainakin niissä paikoissa, joihin pelit yleensä sijoittuvat) niin samankaltaiset, että poisrajautuvat aina suunnilleen samat asiat. Eikä nyt ole kyse vain siitä, voiko osallistua päätöksentekoon vai ei, vaan myös hahmon sosiaalisesta asemasta ja toimintaympäristöstä.

Näinhän se on eikä sille voi mitään sanotaan. "Ja ei minua oikeastaan haittaa ollenkaan, paljon mieluummin laitan ruokaa ja ompelen kuin kärvistelen hankien keskellä metsällä", kuulee myös sanottavan. Niinpä niin, mutta kaikkien laita ei ole samoin. Ja muka ei voi mitään, voihan joko vääristellä historiaa tai jakaa hahmoja pelaajien sukupuolesta riippumatta. Ensimmäinen ei tietenkään tule kysymykseenkään aidon historianelävöittäjän kohdalla, hänhän parkitsee nahkansa itse ja lämmittää kaakaonsa mikroaaltouunissa, vääristely ei vain käy. Ja toista taas vastustavat kaikki. Kaikkia, itseni mukaan lukien, häiritsee jossain määrin mies pelaamassa naista tai toisin päin. Se on vähän hassua ja epäuskottavaa. Harvempia kuitenkin häiritsee kovin paljon ihminen pelaamassa todellista ikäänsä kymmenen vuotta vanhempaa. Miksi sitten "väärää" sukupuolta pelaava häiritsee ja tuntuu hassulta? Vaikka onkin totta, että sukupuolten ulkoiset erot ovat usein melko silmiin pistäviä, luulen, ettei tämä johdu pelkästään siitä. Mielestäni ainakin yhtä paljon ellei enemmänkin vaikuttaa se, kuinka sukupuolta korostavassa kulttuurissa elämme edelleen. Vaikka sukupuolen ei tulisiakaan rajoittaa, ei sukupuolta mielletä merkitykselliseksi läheskään aina edes periaatteen tasolla eikä se sitä ole jokapäiväisessä elämässäkään. Vanhat mallit elävät syvällä, ensimmäinen askel on tiedostaa ne ja pyrkiä niistä aktiivisesti eroon.

Meri
Asemansa vuoksi kirjoittaja esiintyy nimimerkillä

Pukkisaaressa talven tullen

Saareen saapui pari poikaa
Urhoit ulkoa tulivat

Arinalla appeen laitto
Lihat astiaan asetti

Kauppakylän vierahiksi
Yökylään yllättäen

Pavun panin lihan viereen
Sekaani sipulinkin pilkkoi

Kokeilemaan uutta majaa
Talon tavat oppimahan

Maittoi muona miekkosille
Pieni eväs piimäsuille

Otti oljet seinustalta
Varasti vajan kaislat

Holvi hehkui aurinkona
Kuuna kaari kumotteli

Patjaksi pahan levätä
Auttavaksi alustaksi

Kiukaan kivet putoilivat
Murtui muuri mukavasti

Taljan alle tappuraisen
Hirvennahan naapuriksi

Uusi uuni pitää tehdä
Kestävämpi liesi laittaa

Lietsoi liekin kipunasta
Taikoi tulen tummaan puuhun

Aamuun asti lämmin riitti
Kesäilma kesken talvee

Sylillisen sytytteli
Lisää kantoa liekinruokaa

Yhdet peitot yöstä vietti
Paitasillaan palelematta

Savu suihki sieraimista
Yöhön liekit lepatteli

Toisen kerran tulla tahtaa
Uudelleen jo urhon mieli

Mitro Kivinen

Mitro Kivinen: "Runo kuvaa minun ja Turusen Tonin yöpymistä Pukkisaaressa joulun alla 2003. Toivomme, että runo innostaa muitakin rohkeasti kysymään Isolta-Timolta yöpaikkaa!"

Helsingin Seurasaaren vieressä sijaitsevaan Läntiseen Pukkisaareen on vuodesta 1998 lähtien rakennettu nuoremman rautakauden aikaista kauppapaikkaa, jossa astumme tuhannen vuoden takaiseen elämään ja kulttuurimaisemaan. Tuomme jo lähes kadonnutta ikivanhaa perinnettä esille tämän päivän ihmiselle sekä harjoitamme kokeellista arkeologiaa. Syksyisin järjestettävät Muinaismarkkinat muuttavat Pukkisaaren elävän kaupankäynnin keskukseksi.

Hatka

19.2.–22.2.2004

Solmukohta 2004 Espoossa

Eloroolipelipainotteinen roolipelitapahtuma Solmukohta 2004 järjestetään 19.2.–22.2. kokoushotelli Matilahdessa, joka sijaitsee Espoon Matinkylässä, 14 kilometrin päässä Helsingin keskustasta. Pääsymaksu on 35 euroa, johon sisältyy sisäänpääsymaksu, lauantain bileillallinen, majoitus hotellissa ja Solmukohta-kirja.

Lisätietoja: <http://www.ropecon.fi/solmukohta/>
tai solmukohta@ropecon.fi

22.2.2004

Hiidenhirvenhiihto Helsingin Pukkisaarella

Perinteikäs Hiiden hirven hiihto järjestetään jälleen muinaishiihto- ja jousiammuntaviestinä Pukkisaarella. Tapahtumaa isännöi Sommelo ry. Kiertopalkinnon lisäksi jaetaan myös palkinto parhaista ja autenttisimmista asusteista.

7.–8.5.2004

Tuonen porteilla Inkoon Kavalahdessa

Asenteellinen taistelupeli yli sadalle pelaajalle. Konfliktimallinnus lateksein ja bofferein, ikäraja 15 v. Pelimaksu 6 e sisältäen pientä purtavaa. Pelaajilta odotetaan valmiutta ja panosta pelin tunnelmallisuuteen.

Lisätietoja ja ilmoittautuminen: <http://faravia.greywolves.org>
tai nino@greywolves.org

3.–4.7.2004

Euran Härkäniityllä historianelävöittäjät kohtaavat jälleen Muinaisaikaan! -tapahtumassa.

9.–11.7.2004

Lukukausi B Espoon Luukissa

Lukukausi-larpin uusintaversio. Nyt 50 % enemmän peliaikaa, pelimateriaalia ja lämminhenkistä kälyisyyttä! Perjantai-illasta sunnuntaipäivään opiskelua Humuvuorten velhokoulussa. Hahmot ovat pääasiassa 14–20-vuotiaita opiskelijoita. Vanhalla hahmolla "jatkaminen" on mahdollista soveltuvien osien. 55 hahmoa. Pelimaksu on 25 euroa ja ESRSPY ry:n jäsenille 20 euroa. Pelissä tarjolla on kaksi aamupalaa, kaksi lämmintä ateriaa, sekä kaksi välipalaa.

Ilmoittautuminen: <http://malice.greywolves.org/lukukausi/>

21.–26.7.2004

Yhteisleiri Hämeen Hattulassa

Elävä Keskiaika ry:n järjestämä historialeiri, jossa eri historianelävöittämisryhmien jäsenillä on mahdollisuus tutustua toisiinsa. Mukaan on kutsuttu Harmaasusten lisäksi Suomen Keskiakaseura, Viikinkiajan Laiva ry, Sommelo ry, WarusSeppäin Kilta ry ja Alasin ry. Paikkana toimii EK:n omistama maa-alue, Lujakallio Hämeen Hattulassa. Ajankohta on alustava.

Lisätietoja: <http://www.keskiaika.org/yhteisleiri/>

23.–25.7.2004

Ropecon 2004 Espoon Dipolissa

Ropeconin ajankohta ja paikka vuodelle 2004 on varmistunut ja Con pidetään tuttuun tapaan Espoon Dipolissa.

Lisätietoja: <http://www.ropecon.fi/>